

**WETGEVENDE INITIATIEVEN
MET BETREKKING TOT BEDRIJFSORGANISATIE
IN DE DERTIGER JAREN IN BELGIË**

DIRK LUYTEN

Aspirant N.F.W.O. (VUB)

Het corporatisme stond in de dertiger jaren in politieke en syndicale kringen erg in de belangstelling. Het thema was in de jaren zeventig van de XIXe eeuw al in de Belgische katholieke wereld geïntroduceerd door de ultramontanen, maar na de publicatie van de encycliek "Quadragesimo Anno" in 1931 kreeg het corporatistisch ideeëngoed een nieuwe impuls (1).

De pauselijke wereldbrief leverde niet alleen stof voor publicisten en sociale wetenschappers, katholiek België ijverde er in de dertiger jaren ook voor de vage pauselijke richtlijnen naar de Belgische realiteit te vertalen (2).

1. Voor de geschiedenis van het corporatisme voor 1930:

K. VAN ISACKER, *Averechtse democratie. De Gilden en de christelijke democratie in België 1875-1914*, Antwerpen, 1959.

E. LAMBERTS (RED.), *De kruistocht tegen het liberalisme. Kadoc jaarboek 1984*, Leuven, 1984.

De betreffende passages bij: L. BROUWERS, *Vijftig jaar christelijke werkgeversbeweging in België*, Brussel, 1974, 2 delen.

G. KWANTEN, "De bedrijfsorganisatie in de christelijke arbeidersbeweging 1918-1930" in: *De gids op maatschappelijk gebied*, (GMG), 1984, LXXV, pp. 337-347.

2. In tijdschriften verschenen talrijke artikels. Een overzicht voor katholiek Vlaanderen bij: G. VAN HAVER, *Onmacht der verdeelden. Katholieken in Vlaanderen tussen democratie en fascisme 1929-1940*, Berchem, 1983, passim. De belangrijkste boeken uit de periode: H. KUYPERS, *De corporatieve inrichting der maatschappij*, Brussel, 1934.

A. MULLER, *La politique corporative. Essais d'organisation corporative*, Malines, 1935.

M. LALOIRE, *Le corporatisme, doctrine et application*, Bruxelles, 1936.

Het corporatisme, of "bedrijfsorganisatie", een term die vooral in ACV-kringen na 1936 gebruikt werd om associaties met het fascisme te vermijden, kwam op de politieke agenda en een vijftal wetgevende initiatieven zagen het licht. Ze beoogden de juridische omkadering van de collectieve arbeidsverhoudingen, maar leidden niet tot concrete resultaten.

Nochtans kan het belang van deze initiatieven en meer algemeen van de discussie rond het corporatisme niet onderschat worden: beide vormen een belangrijke schakel in de genese van de naoorlogse overlegeconomie.

Over dit onderwerp werd relatief weinig onderzoek verricht. Er bestaan enkele deelstudies en in overzichtswerken worden er meestal meerdere bladzijden aan gewijd, maar een totale benadering van het fenomeen, waarbij de verschillende aspecten in hun onderlinge samenhang aan bod komen, ontbreekt (3).

Dit artikel wil die leemte gedeeltelijk opvullen. Gedeeltelijk, want een complexe materie als het corporatisme op enkele tientallen bladzijden volledig behandelen is een onmogelijke opdracht (4).

We hebben ons beperkt tot een analyse van de besluitvormingsprocessen rond de verschillende wetgevende initiatieven. Zo heeft de lezer concrete aanknopingspunten — wat de zaak hopelijk

Le corporatisme. Rapports des journées d'études au colloque philosophique de la Sarthe, Huy, 1935.

De progressieve liberaal Herbert Speyer kritiseerde het corporatisme in: H. SPEYER, *Corporatisme ou parlementarisme réformé?*, Paris-Bruxelles, 1935.

3. We bedoelen het werk van: S. H. SCHOLL(RED.), *150 jaar katholieke arbeidersbeweging in België.(1789-1939)*, Brussel, 1966, 3 delen.

P. JOYE en R. LEWIN, *Voor 's werkmans recht. Kerk en arbeidersbeweging in België*, Leuven, 1980, p. 275-285.

J. MAMPUYS, "Quadragesimo Anno. Corporatisme en christelijke arbeidersbeweging", in: *GMG*, 1984, LXXV, pp. 395-418.

L. BROUWERS, op.cit., passim.

4. Dit artikel is gebaseerd op onze licentiaatsverhandeling: *Het corporatisme bij de katholieken en de christelijke en socialistische vakbonden in België(1930-1940). Een verkenning*, Brussel, VUB, 1984-85, 2 delen, opgesteld onder leiding van Prof. Dr. J. Craeybeckx. We willen hem hier bedanken voor de opmerkingen bij dit artikel.

We hopen in een andere, meer sociologisch geïoriënteerde bijdrage wat dieper in te gaan op de ideologische en politieke implicaties van het fenomeen corporatisme voor de arbeidersbeweging.

verduidelijkt — en wordt vergelijking met de na-oorlogse overlegstructuren mogelijk. We besteden dan ook alleen aandacht aan de meest relevante actoren in dit verband: de christelijke arbeidersbeweging, het katholieke patronaat en de socialistische vakbond. Laten we eerst de inhoud van *Quadragesimo Anno* van nabij bekijken.

I. HET UITGANGSPUNT: QUADRAGESIMO ANNO

In *Quadragesimo Anno* pleitte Pius XI voor een corporatistische reorganisatie van de samenleving. Er moesten "beroepsstanden" of corporaties worden ingericht. In die corporaties zouden de mensen worden ingedeeld op basis van hun beroep en niet op grond van hun positie op de arbeidsmarkt. Op die manier hoopte de Paus de "tegennatuurlijke" klassenstrijd te temperen en concreet gestalte te geven aan de idee van klassenverzoening. Kapitaal en arbeid waren immers op elkaar aangewezen, de ene produktiefactor kon niet zonder de andere. Meer nog, werknemers en patroons hadden één gemeenschappelijk doel: de voorspoed van het bedrijf (5).

Belangentegenstellingen werden niet helemaal uitgesloten, maar ze waren slechts van secundair belang en konden langs vreedzame weg, door overleg, worden opgelost. Patroons en arbeiders moesten steeds voor ogen houden dat hun groepsbelang ondergeschikt diende te blijven aan het gemeenschappelijk bedrijfsbelang (6).

De corporatistische maatschappijreorganisatie had nog een tweede doel. Het kapitalisme was volgens de encycliek "ontaard". De ongebreidelde concurrentie had geleid tot kapitaalsconcentratie. Daardoor kon het financiekkapitaal een ware economische dictatuur uitoefenen. De bankiers probeerden daarenboven de staatsmacht te veroveren om de overheid in te schakelen in hun internationale kapitaalsstrategieën. Als gevolg hiervan kon de staat niet langer zijn ware taak van hoeder van het algemeen belang uitoefenen. De staat was overigens overbelast. Hij had immers meer en meer

5. De originele tekst in vertaling bij: C. VAN GESTEL, *Kerk en samenleving. De bijzonderste sociale documenten van de Pausen Leo XIII, Pius XI, Pius XII en Johannes XXIII*, Brussel, 1964, nr. 81-82, p. 92.

6. *Ibidem*, nr 84, p.93.

taken op zich moeten nemen na de afschaffing van de zgn. "intermediaire lichamen", die zich tussen staat en individu bevonden zoals corporaties en gemeenten, na de Franse Revolutie (7). Die overbelasting leidde niet alleen tot slecht functionerende staatsorganen, er werd ook gezondigd tegen één van de hoekstenen van de katholieke sociale leer, het subsidiariteitsbeginsel. Volgens deze doctrine mochten taken die door de "intermediaire lichamen" konden worden uitgeoefend niet door de staat geusurpeerd worden. Pius XI pleitte dan ook voor een decentralisatie van bevoegdheden naar de corporaties toe (8).

Op die manier konden de corporaties ervoor zorgen dat de economie georganiseerd werd in functie van de "naasteliefde", want de ongelimiteerde vrije concurrentie kon onmogelijk nog langer als ordeningsbeginsel fungeren. Aan het privé-bezit mocht evenwel niet geraakt worden, want het eigendom was een natuurrecht (9).

Hoe de corporaties er precies zouden uitzien werd grotendeels in het midden gelaten. De Paus zegde enkel dat de bestaande vakbonden en patroonsorganisatie er de "wegbereiders" moesten van vormen. Omdat belangendivergentie niet helemaal uitgesloten was, diende werknemers en werkgevers de mogelijkheid geboden te worden om over bepaalde aangelegenheden afzonderlijk te beraadslagen en te beslissen. (10) Dit vage schema was voor de katholieken in ons land toch een soort blauwdruk die aangepast werd aan de Belgische situatie. Het ACV beet de spits af.

II. DE CHRISTELIJKE ARBEIDERSBEWEGING

Na de eerste wereldoorlog stelde de christelijke arbeidersbeweging zich autonoom op tegenover de katholieke burgerij die tot dan toe op politiek vlak de dienst had uitgemaakt. Dit resulteerde in de oprichting van het ACW, waarin de vakbond een sleutelrol speel-

7. *Ibidem*, nr. 100, p. 109.

8. *Ibidem*, nr. 88, pp. 94-95.

9. *Ibidem*, nr. 49, pp. 80-81.

10. *Ibidem*, nr. 83-86, pp. 92-94.

de (11). Ook op ideologisch vlak profileerde de beweging zich duidelijker. Bij het ACV werkte René Carels, hoofd van de studiedienst, in de eerste helft van de twintiger jaren de doctrine van de "bedrijfsorganisatie" uit. Ze was gericht op de institutionalisering van het sociaal overleg (CAO's, paritaire comités enz.) op sectorieel en nationaal vlak. Hendrik Heyman, volksvertegenwoordiger en ACW-voorzitter van 1921 tot 1927 diende hierover drie wetsvoorstellen in, maar ze liepen telkens op niets uit (12).

In 1928 werd de inmiddels overleden Carels op de studiedienst opgevolgd door de jezuïet Jozef Arendt. Deze zoon van een Gents papierfabrikant was al voor de eerste wereldoorlog een medewerker op Ruttens "Algemeen secretariaat der christene beroepsverenigingen" (13). Hij drukte zijn stempel op de ideologische opstelling van het ACV in de dertiger jaren, ook en vooral inzake het corporatisme.

1. "De reorganisatie van ons economisch regiem"

Op het ACV-congres van 1932 tekende Arendt het corporatistisch programma van de vakbond voor het eerst uit. De titel van zijn

-
11. Over de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging werd de laatste jaren vernieuwend onderzoek verricht: E. GERARD (RED.), *De kracht van een overtuiging, 60 jaar ACW 1921-1981*, Zele, 1981.
Cardijn, een mens, een beweging. Un homme, un mouvement. Kadoc jaarboek 1983, Leuven, 1983.
E. GERARD & J. MAMPUYS, *Voor kerk en werk. Opstellen over de geschiedenis van de christelijke arbeidersbeweging 1886-1986. Kadoc jaarboek 1986*, Leuven, 1986.
E. GERARD, *De katholieke partij in crisis. Partijpolitiek leven in België 1918-1940*, Leuven, 1985.
Verder de werken uitgegeven naar aanleiding van het honderdjarig bestaan van het ACV: P. VANHOOREN, *Concordia. De geschiedenis van de Landelijke Bediendencentrale*, Antwerpen, 1985;
L. PAUWELS, *Recht en plicht. Honderd jaar christelijk syndicalisme in de textiel 1886-1986*, Gent, 1986.
Honderd jaar christelijke vakbeweging 1886-1986, zp. zd.
 12. G. KWANTEN, *op.cit.*, pp. 337-347.
 13. Over pater Arendt: J. MAMPUYS, *op.cit.*, pp. 396-397 en: J. MAMPUYS, "Aan de oorsprong van het ACV: de werking van het Algemeen secretariaat der christelijke beroepsverenigingen 1904-1912", in: E. GERARD & J. MAMPUYS, *op.cit.*, pp. 137-208, pp. 157-158.

referaat " De reorganisatie van ons economisch regiem" klonk alvast ambitieus (14).

Arendt beklemtoonde dat zijn voorstel niet ingegeven was door het uitbreken van de economische crisis, maar dat het enkel ging om een actualisering van standpunten uit de jaren twintig (15). De invloed van *Quadragesimo Anno* was niettemin goed aanwijsbaar.

Het ACV wou in de eerste plaats afrekenen met de buitensporige macht van de financiers en met de vrije concurrentie, de grondslag van het liberale individualisme.

Het kapitalisme functioneerde slecht. Het kon massa's rijkdom voortbrengen, maar een slechte organisatie was verantwoordelijk voor grote verspilling door oorlog, bewapening en vernietiging van kapitalen als gevolg van snelle technologische innovaties. Wanneer een fabriek in de vraag naar een bepaald produkt kan voorzien, maar zich niet aanpast, wordt het van de markt verdrongen door een concurrent die werkt met een meer geavanceerd procédé. Het kapitaal, geïnvesteerd in de eerste onderneming is onherroepelijk verloren wanneer het nog niet volledig was afgeschreven. Dit alles werd veroorzaakt door het dogma van het "laissez-faire" dat een rationele organisatie van gelijk welke economie onmogelijk maakt (16).

Het kapitalisme had daarenboven alleen oog voor de persoonlijke verrijking van de ondernemer, de belangen van de andere sociale groepen waren niet van tel. Die zienswijze strookte niet met de opvattingen van het ACV (17).

De economische ontreddeering nam nog scherpere vormen aan door de machtsgreep van de bankiers. Hun invloed op de staat was zo groot geworden dat ze de effecten van het enkelvoudig algemeen stemrecht (e.a.s.) konden neutraliseren. Op dat vlak vonden ze steun bij de jongeren van burgerlijke afkomst die de moeilijkheden waarmee hun ouders, meestal handelaars en indus-

14. J. ARENDT, *De reorganisatie van ons economisch regiem*, Antwerpen, 1932, p. 3.

15. *Ibidem*, pp. 4-5.

16. *Ibidem*, p. 6.

17. *Ibidem*, pp. 7-9.

triëlen, te kampen hadden, toeschreven aan de syndicale eisen. Zij leverden niet voor niets — steeds volgens Arendt — de kaders voor de fascistische en nationaal-socialistische bewegingen, ze waren immers voorstanders van een dictatuur om de macht van het parlement te breken (18). Kortom, het kapitalisme was een inefficiënt en onrechtvaardig systeem en de parlementaire democratie met daaraan gekoppeld de sociale verworvenheden, werden bedreigd.

Een decentralisering van bevoegdheden naar de vakbonden (uitbetaling van de werklozensteun) en naar de nieuw op te richten organen van de bedrijfsorganisatie, waar de vakbonden in vertegenwoordigd waren, kon uitkomst bieden (19).

De bedrijfsorganisatie zou eveneens gestalte geven aan een "bestuurde economie in bedrijfssolidaristische zin", een omslachtige term om een regime aan te duiden dat het midden zou houden tussen een geleide economie en het kapitalisme van de vrije concurrentie (20). Economische beslissingen mochten niet langer uitsluitend door egoïstische imperatieven, het winstbejag, worden ingegeven. Er moest rekening gehouden worden met de belangen van de industrietak en van de nationale economie. Om dat mogelijk te maken zou in elke sector een "bedrijfsgezag" geïnstalleerd worden, dat produktie — en concurrentiebeperkingen mocht opleggen en toestemming diende te geven voor de oprichting van nieuwe ondernemingen (21). Die taak zou toevertrouwd worden aan de paritaire comités en niet aan de staat. De comités zouden algemene, maar bindende economische en sociale richtlijnen opstellen, die het privé-initiatief toch nog voldoende speelruimte zouden laten. Van een geplande of geleide economie met nationalisaties, zoals De Man voorstelde, kon voor het ACV geen sprake zijn (22).

18. *Ibidem*, pp. 10-12.

19. *Ibidem*, p. 18.

20. *Ibidem*, pp. 19-20.

21. *Ibidem*, p. 21.

22. *Ibidem*, loc.cit.

Voor de concrete vormgeving van de "bestuurde economie" werd teruggegrepen naar de plannen uit de twintiger jaren. De paritaire comités zouden veralgemeend worden in alle sectoren, want zij zouden de spil vormen van de bedrijfsorganisatie. Hun bevoegdheden moesten uitgebreid worden tot het economische terrein om hen toe te laten de produktie kwalitatief en kwantitatief te reglementeren, de concurrentie te beperken of uit te schakelen door verplichte kartelleringsmaatregelen op te leggen aan de hele sektor (23). De paritaire comités zouden overkoepeld worden door de "Centrale commissie van de nationale voortbrenging" bevoegd voor nationale economische materies, tevens beroepsinstantie voor de beslissingen van de paritaire comités. (24).

De term "bestuurde economie" was enigszins misleidend, want de uiteindelijke beslissingsmacht bleef bij de overheid liggen, om "corporatief egoïsme" te vermijden. Op die manier werd de macht van de paritaire comités gereduceerd tot een adviserende bevoegdheid. In concreto zou de Bestendige Deputatie bv. het paritair comité moeten raadplegen vooraleer toestemming te geven voor de oprichting van een nieuwe onderneming.

Wanneer de Bestendige Deputatie het advies van het paritair comité naast zich neerlegde, werd de zaak automatisch doorverwezen naar de Koning die de knoop doorhakte na raadpleging van de "Centrale commissie der voortbrenging" (25).

De tekst van Pater Arendt moet beschouwd worden als het basismanifest voor de verdere uitwerking van de corporatistische doctrine bij het ACV. Met *Quadragesimo Anno* als uitgangspunt werd gepleit voor de uitbreiding van de bevoegdheden van de paritaire comités om de vakbeweging medezeggenschap over economische materies te geven. Hoewel Arendt op sommige punten, bv. de spanning tussen een bindende richtlijn en de vrijheid van de ondernemer, vaag bleef, was het toch een vrij radicaal programma. Het kapitalisme werd in scherpe bewoordingen gehe

23. *Ibidem*, p. 23.

24. *Ibidem*, pp. 24-25.

25. *Ibidem*, p. 21.

keld en er werd een soort "gemengde" economie in het vooruitzicht gesteld.

In de daarop volgende jaren zwakte Arendt zijn programma af. Zo verwierp hij de idee van een economie die daadwerkelijk door de paritaire comités zou gestuurd worden. Een economie tot in de kleinste details regelen was onmogelijk en het privé-initiatief was ondanks alle tekortkomingen nog vrij efficiënt en mocht bijgevolg niet teveel aan banden gelegd worden. (26)

In 1933 stelde hij zich in een boek uitgegeven door de ACJB, de franstalige katholieke actiebeweging die vooral bij de elite recruteerde, nog gereserveerder op. Aan het gezag van de ondernemer mocht niet geraakt worden en er kon geen sprake van zijn om aan de paritaire comités beslissingsrecht over economische aangelegenheden te geven, ze zouden enkel een adviserende bevoegdheid krijgen. Een systeem om aan dat advies bindende kracht te geven, zoals in 1932, werd niet langer weerhouden (27).

Naar de militanten toe werd dan weer een maximalistische interpretatie van de taken van de paritaire comités gegeven. De voedingscentrale werkte in 1935 een plan uit om het bakkerijbedrijf te reorganiseren op corporatistische basis. Er zou een paritair comité worden opgericht, dat verregaande bevoegdheden zou hebben: "Het vaardigt verplichtende reglementen uit voor diegenen die in het bedrijf werkzaam zijn... Deze raad zal alles regelen wat het bedrijf betreft: lonen, arbeidsduur, verkoopprijzen, afzetgebieden, rationalisatie, oprichting van nieuwe bedrijven of verbetering van oude, samensmelting enz. De reglementen worden wet voor het bedrijf" (28). Elders werd expliciet gesteld dat het paritair comité de oprichting van nieuwe bedrijven kon verbieden wanneer de productiecapaciteit van de bestaande ondernemingen aan de vraag

26. "Socialisme en het corporatisme", in: *ACV-blad*, dec. 1933, V, 9, pp. 723-725.

27. J. ARENDT, *Action catholique et ordre social. (Collection de l'ACJB)*, Louvain, 1933, pp. 104-105.

28. Christene Centrale der Voedingsnijverheid en Land- en Tuinbouwarbeiders. *Enkele gedachten tot reglementeering en gezondmaking van het bakkerijbedrijf*, 1935, zp., p. 6-8.

tegemoet kwam. Het comité had tevens een vetorecht bij de invoering van nieuwe procédés (29).

Over het economisch gedeelte van de bedrijfsorganisatie bestond bij het ACV dus dubbelzinnigheid. Aanvankelijk werd de bedrijfsorganisatie voorgesteld, vooral naar militanten toe, als een middel om economisch medebeheer te verwerven, terwijl elders benadrukt werd dat het enkel de bedoeling kon zijn de vakbonden adviesrecht te geven over economische materies.

Over het sociale luik van de bedrijfsorganisatie was het ACV wel duidelijk. Om de bedrijfsorganisatie op stevige fundamenten te bouwen moesten vakbonden en werkgeversorganisaties de rechtspersoonlijkheid aannemen. De naleving van de CAO en meer bepaald van de "vredesplicht" zou veel beter gewaarborgd worden. Een organisatie die haar contractuele verplichtingen niet nakwam zou voor de rechtbank kunnen gedaagd worden om schadevergoeding te betalen. Bovendien zou een beroepsvereniging die een CAO met de voeten trad het recht verliezen om kandidaten voor de paritaire comités voor te stellen. Vakbondssecretarissen die een staking uitriepen of steunden tijdens de looptijd van de CAO's riskeerden nog eens een strafrechtelijke sanktie (30). Het ACV was van oordeel dat CAO's echte "beroepsreglementen" moesten worden, geldig voor alle ondernemingen die onder het paritair comité ressorteerden (31).

In één enkel, niet ondertekend artikel in het ACV-blad ging men nog verder. De onbekende auteur pleitte voor een strafrechtelijk stakingverbod, wanneer de bedrijfsorganisatie definitief vorm zou gekregen hebben. Sociale conflicten zouden voorgelegd worden

29. *Ibidem*, pp. 9-10.

30. J. ARENDT, "Onze organisatie en de hervorming van het kapitalistisch regiem", in: *Rome en de christelijke werkliedenorganisaties. Volledig verslag van de negentiende Vlaamsche sociale week*, Kortrijk, 1935, pp. 141-167, passim.

31. A. COOL, "Beroepsorganisatie en hervorming van den staat", in: *Ibidem*, pp. 186-199, p. 194. August Cool was algemeen secretaris van het ACV.

aan een speciale rechtbank (32). Werkte het Italiaanse voorbeeld hier inspirerend?

Het parallelisme is in alle geval opvallend. In fascistisch Italië bestond ook een stakingsverbod. De "Magistratuur van de arbeid" deed er uitspraak over collectieve arbeidsconflicten (33). Deze voor een vakbond toch vrij eigenaardige stelling werd slechts eenmaal verdedigd.

Hoe dan ook, het ACV wees het sociaal conflictmodel van de hand en opteerde voor de sociale pacificatie door een juridische omkadering van het sociaal overleg. Deze opstelling zat ingebed in de syndicale doctrine van de christelijke arbeidersbeweging. Het ACV ging er immers vanuit dat een vakbond een verzoenende en constructieve taak had en niet alleen verantwoordelijkheden droeg tegenover de arbeidersklasse, maar ook tegenover de nationale economie. Arbeiders en ondernemers hadden beiden belang bij de voorspoed van hun onderneming. De vakbond mocht dan ook geen strijdorgaan zijn dat eisen stelde die de economische mogelijkheden van de bedrijven te boven gingen (34). Deze doctrine werd in de wetsvoorstellen Heyman in juridische vorm gegoten.

2. De wetsvoorstellen Heyman

Het ACW-congres nam in 1933 het ACV-programma over de bedrijfsorganisatie over en zette daarmee het licht op groen voor een wetgevend initiatief. Het werd niet gedragen door de katholieke partij die op dat moment ten prooi viel aan een conflict tussen het

32. "Onze opvattingen over bedrijfsorganisatie", in: *ACV-blad*, 1934, VI, pp. 186-199, p. 194.

33. B. MUSSOLINI, *Quatre discours sur l'état corporatif. Suivis d'un appendice contenant la charte du travail, les principaux textes de lois et quelques aperçus sur l'organisation syndicale corporative*, Firenze, 1935, p. 55.

In de christelijke arbeidersbeweging hadden sommigen overigens bewondering voor Mussolini's fascisme. Met name Edmond Rubbens, ACW-voorzitter van 1927 tot 1934 stak zijn lof voor de Duce en diens corporatistisch systeem niet onder stoelen of banken: E. RUBBENS, "Enkele voorbeelden van bedrijfsorganisaties", in: *Het herstel der sociale orde. Volledig verslag der XXe Vlaamsche sociale week*, Kortrijk, 1933, pp. 159-174, pp. 168-170.

34. H. PAUWELS, "De vakbeweging en hare verantwoordelijkheid", in: *ACV-blad*, 1934, VI, pp. 30-32, p. 31.

ACW en de burgerlijke "Federatie der kringen" (35). De studiedienst van het ACV bereidde een tekst voor in overleg met een commissie van de katholieke patroons waarvan o.a. de Leuvense hoogleraar sociale wetgeving Henri Velge deel uitmaakte (36). In november 1934 diende Hendrik Heyman zijn wetsvoorstel over de rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden, het statuut van de paritaire comités en de productiecommissies in. In de memorie van toelichting verklaarde Heyman enkel een sociaal economisch corporatisme te willen invoeren, zonder politiek verlengstuk in de vorm van een "belangenvertegenwoordiging". Integendeel, het was precies de bedoeling de staat te verlossen van een aantal taken op socio-economisch vlak, waardoor centralisme, etatisme en strakke reglementering konden vermeden worden (37). Er zouden raden opgericht worden om de vakbonden medezeggenschap te verlenen over economische materies. De draagwijdte daarvan werd gevoelig beperkt, van beslissingsrecht was geen sprake: "Het is niet wenschelijk en overigens onmogelijk dat de werknemers vreemd blijven aan alles wat betrekking heeft op gemeenschappelijke belangen van allen die bijdragen tot de werkzaamheid der onderscheidene nijverheids- en handelstakken. Het gaat er natuurlijk niet om in bedrijfsparlementen te laten beslissen over kwesties waarvoor de snelle, krachtdadige en soevereine tusschenkomst van de leiding der ondernemingen steeds vereischt zal blijven. De onderzinking zal moeten uitwijzen welke zaken nuttig kunnen onderworpen aan de bedrijfsorganismen en deze waarmee zij zich niet

35. *XIe ACW-congres. Volledig verslag*, Brussel, 1933, p. 73.

Aan dit conflict, dat met hoogten en laagten het hele interbellum bestreek, werd uitgebreid aandacht besteed in: E. GERARD, "Het ACW, omstreden standsorganisatie(1921-1940)", in: E. GERARD, *De kracht ...*, pp. 11-59 en in E. GERARD, *De katholieke partij in crisis...*, passim.

36. "Proposition de loi relative au statut légal des syndicats, des conventions collectives et des commissions paritaires", in: *Bulletin social des industriels* (BSI), dec. 1934-jan. 1935, XII, pp. 33-40, p. 33. Het BSI was het orgaan van APIC, de franstalige katholieke patroonsorganisatie.

37. *Wetsvoorstel betreffende het wettelijk statuut der syndicaten, der collectieve arbeidsovereenkomsten en der paritaire comités. Parlementaire documenten, Kamer van volksvertegenwoordigers, Gewone zitting van 1934, nr. 12, p. 5.*

zullen moeten bezighouden" (38). Een dergelijke vage formulering getuigt alvast niet van een principieel-revendicatieve opstelling.

Op sociaal vlak kregen de vakbonden uitdrukkelijk de opdracht de sociale vrede te handhaven: " We begrijpen het overgroot belang van de tucht en de orde die heerschen moeten in de nijverheids- en handelsondernemeingen en we meenen dat de syndicaten te kort zouden komen aan hun plicht indien ze raakten aan deze onmisbare factoren van den economischen voorspoed" (39).

Om de sociale vrede te waarborgen moesten vakbonden en werkgeversorganisaties in het juridisch systeem geïntegreerd worden door de rechtspersoonlijkheid aan te nemen (40). De rechtspersoonlijkheid werd verworven na het indienen van de statuten bij de "Nationale commissie der voortbrenging", de centrale economische raad. De statuten moesten enkel de naam, de zetel en het doel van de vereniging aangeven en de interne werking (algemene vergadering, lidgelden enz.) regelen. Ledenlijsten dienden niet te worden vrijgegeven. Het secretariaat van de centrale economische raad besliste over de toekenning van de rechtspersoonlijkheid. Hoger beroep was mogelijk bij de rechtbank van eerste aanleg (41). Dezelfde rechtbank kon een vakbond ook ontbinden wanneer die de openbare orde in het gevaar bracht, zijn verplichtingen niet nakwam of zijn patrimonium aanwendde voor een ander doel dan omschreven in de statuten. Het verzoek tot ontbinding kon uitgaan van een lid, een belanghebbende of het openbaar ministerie (42).

De syndicaten met rechtspersoonlijkheid mochten als eiser en verweerder in een rechtsgeding optreden, eigendommen verwerven en kandidaten voor de overlegorganen voorstellen (43).

38. *Ibidem*, pp. 1-3.

39. *Ibidem*, p. 4.

40. *Ibidem*, loc.cit.

41. *Ibidem*, p. 12.

42. *Ibidem*, pp. 25-26.

43. *Ibidem*, pp. 24 en 27.

Wanneer vakbonden een juridisch statuut hadden, konden ze natuurlijk aansprakelijk gesteld worden voor de niet-naleving van de CAO's. Op overtredingen van CAO-bepalingen stonden civiel- en strafrechtelijke sancties. Een vakbond was aansprakelijk voor een fout of voor een contractuele tekortkoming van haar beheerders of bedienden, bv. een secretaris (44). Bovendien werden correctionele straffen voorzien van 8 dagen tot 1 jaar gevangenis en 26 tot 20.000 fr. boete voor syndicale leiders die hun leden ertoe aanzetten te staken of een spontane actie steunden tijdens de looptijd van de CAO (45). Wanneer een vakbondsleider op grond van deze bepaling veroordeeld werd, kon de benadeelde patroon zich burgerlijke partij stellen (46). De toch wel vrij strenge sanctionering van de CAO was volgens het ACV verantwoord omdat de CAO een "pijler van de openbare orde" was (47). De regeling hield in elk geval een ernstige bedreiging van de syndicale vrijheid in: het stakingswapen zou tijdens de looptijd van de CAO niet meer kunnen gebruikt worden.

De paritaire comités zouden veralgemeend worden. De Koning kon binnen dezelfde sektor tevens lokale paritaire comités in het leven roepen bv. voor de metaalnijverheid in het Luikse. De leden werden benoemd door de Koning op voorstel van de vakbonden en werkgeversorganisaties met rechtspersoonlijkheid. Bij de toekenning van de mandaten moest rekening gehouden worden met de representativiteit van de bonden (48).

Vooraleer te mogen zetelen in een paritair comité dienden de leden te beloven bij te dragen tot de klassenverzoening, de CAO's na te leven en het beroepsgeheim te eerbiedigen (49). Wie zich daar niet aan hield, kon zijn mandaat verliezen (50). De paritaire

44. *Ibidem*, pp. 12 en 26.

45. *Ibidem*, p. 12.

46. *Ibidem*, p. 30.

47. *Ibidem*, pp. 30-31.

48. *Ibidem*, p. 16.

49. *Ibidem*, pp. 31-33.

50. *Ibidem*, p. 34.

comités moesten verzoenend optreden bij sociale geschillen en ze in de eerste plaats proberen te voorkomen. Hun voornaamste opdracht bestond in het afsluiten van CAO's. Ze bonden alle ondertekende organisaties en werkgevers. De lonen en de arbeidsvoorwaarden die erin vastgelegd werden golden voor alle werknemers van een gebonden werkgever (51). Het paritair comité kon de Koning verzoeken de CAO algemeen bindend te verklaren zodat de bepalingen geldig waren voor alle ondernemingen en werknemers behorend tot het ressort van het comité (52). De paritaire comités hadden bovendien reglementaire macht. Om de arbeidsvoorwaarden te verbeteren konden bedrijfsreglementen worden opgesteld geldig voor de hele sektor (53). De Koning kon evenwel met een gemotiveerd KB de bekrachtiging van een dergelijk bedrijfsreglement weigeren (54).

In elke regio(niet in iedere sektor) zou een productiecommissie worden opgericht, op nationaal vlak overkoepeld door de "Nationale commissie der voortbrenging" (55). Het waren economische raden op dezelfde wijze samengesteld en aangeduid als de paritaire comités, maar zonder deliberatieve bevoegdheid. Ze konden enkel adviezen geven aan de gemeentelijke, provinciale of nationale overheden over vraagstukken die aan de raden werden voorgelegd. Ze konden zelf ook voorstellen doen aan de overheid, de paritaire comités, de vakbonden of patroonsorganisaties om de toestand van handel en nijverheid te verbeteren. Ze zouden de regering tenslotte helpen bij de uitwerking van de sociale en economische wetgeving (56).

Ook de paritaire comités hadden een economische bevoegdheid. Ze mochten adviezen uitbrengen bij de regering of de Bestendige Deputatie over aangelegenheden die "... een belangrijken weerslag

51. *Ibidem*, p. 28.

52. *Ibidem*, p. 35.

53. *Ibidem*, p. 34.

54. *Ibidem*, pp. 20-22.

55. *Ibidem*, p. 36.

56. *Ibidem*, pp. 35-38.

kunnen hebben op de voorspoed van de nijverheids- of handels-tak" (57).

Telkens de regering of de Bestendige Deputatie van plan was maatregelen te treffen die belangrijke economische repercuties hadden, moest het advies van het betrokken paritair comité worden ingewonnen (58). Nergens werd bepaald dat dit advies bindend was.

Op economisch vlak waren de bevoegdheden van de paritaire comités en van de produktiecommissies bijgevolg beperkt. Inzake economische medezeggenschap voor de vakbonden loste het wetsvoorstel Heyman de hooggespannen verwachtingen van het congres van 1932 niet in.

3. *Reacties*

In De Gids op maatschappelijk gebied, het kaderblad van het ACW lichtte Arendt het wetsvoorstel verder toe. Hij stelde daarin een uitbreiding van de bevoegdheden van produktiecommissies in het vooruitzicht, wanneer het experiment voldoening zou schenken (59). In de bladen van de voedings -en van de textielcentrale, de enige twee die we konden raadplegen, vonden we geen verwijzing naar het wetsvoorstel (60). Blijkbaar sprak de bedrijfsorganisatie de basismilitanten niet erg aan. Het was een thema dat eerder leefde bij de interprofessionele top van beide vakbonden.

De Syndicale Kommissie wees het wetsvoorstel radicaal van de hand. Jef Rens, eerst redacteur van "Le mouvement syndical belge, nationaal blad van de socialistische vakbond, later adjunct-secretaris generaal, verwierp het wetsvoorstel integraal omdat het niet raakte aan het privé-bezit van de produktiemiddelen, de eigen-

57. *Ibidem*, p. 34.

58. *Ibidem*, loc.cit.

59. J. ARENDT, "Het wetsvoorstel Heyman", in: *GMG*, 1935, XXX, 1935, pp. 13-44, p. 27.

60. Respectievelijk: *Ons verbond. Orgaan van het centraal verbond der christene textielbewerkers*. En: *Ons orgaan. Vakblad van de chrsitene centrale der voedingsnijverheid en land- en tuinarbeiders*. In de werken van P. VANHOOREN, *op.cit.* en L. PAUWELS, *op.cit.* vonden we evenmin een verwijzing naar het wetsvoorstel Heyman.

domsverhoudingen en dus de klassentegenstellingen onaangetast liet: "Tous les projets à tendance corporative consolident la situation inférieure dans laquelle se trouve la classe ouvrière" argumenteerde hij.

Léon Delsinne, directeur van de Arbeidershogeschool was van oordeel dat het voorstel Heyman de syndicale vrijheid fundamenteel in het gedrang bracht. De vakbonden zouden heel gemakkelijk kunnen ontbonden worden omdat de doelstelling van een beroepsvereniging beperkend omschreven was. Het stakingsrecht zou beknot worden door civielrechtelijke sancties voor overtredingen van de CAO. Bovendien opende de "eed van klassenverzoening" die leden van de paritaire comités en van de productiecommissies moesten afleggen de deur voor willekeur (61). Rens sloot zich hier later bij aan en wees daarenboven de productiecommissies van de hand. Ze waren volgens hem de eerste stap in de richting van het corporatisme "... puisqu'elles tendent à mettre de l'ordre dans l'économie sur la base d'une propriété privée des instruments de la production dont la maintien est garanti" (62).

Bij de franstalige katholieke patroons, de "Association des patrons et ingénieurs chrétiens" (APIC) werd het wetsvoorstel zonder reserve goedgekeurd omdat de kwestie van de aansprakelijkheid van de vakbonden voor het niet-naleven van de CAO eindelijk geregeld werd (63). Bij het Algemeen christelijk verbond van werkgevers, de Nederlandstalige variant van het katholiek patroonaat vonden we geen reacties, bij het Centraal Nijverheidscomité (CCI), het neutrale patroonssyndicaat evenmin (64).

61. "Au conseil économique de la commission syndicale. Exposé du camarade Léon Delsinne sur le projet Heyman relatif au statut légal des syndicats, des conventions collectives et des commissions paritaires", in: *Le mouvement syndical belge*, (MSB), 1935, z. jg., pp. 64-74.

62. J. RENS, *Corporatisme? Non! Organisation des professions? Peut-être*, Bruxelles, 1937, p. 65.

63. *Proposition de loi relative...* p. 33.

64. Voor het LACVW, de nederlandstalige christelijke werkgeversorganisatie, raadpleegden we "Roomsche katholieke bedrijfsleiding" (RKB), voor het centraal nijverheidscomité het "Bulletin du CCI"

Het wetsvoorstel werd nooit in het parlement besproken. Toen de kamers als gevolg van vervroegde verkiezingen ontbonden werden, verviel het. Heyman's wetsvoorstel werd in 1936 en 1940 in een gewijzigde vorm opnieuw ingediend. Ze sloegen toen nog alleen op de paritaire comités en de rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden. De scherpe kantjes werden afgerond: artikel 27 dat straffen voorzag voor vakbondssecretarissen die gesyndiceerden opruiden, werd bv. niet weerhouden (65).

Deze pogingen liepen ook op een sisser uit. De christelijke arbeidersbeweging probeerde dan maar de bedrijfsorganisatie in de regeringsverklaring te doen opnemen. Ze kon daarbij rekenen op de steun van de katholieke patroons.

III DE CHRISTELIJKE WERKGEVERS

Na de eerste wereldoorlog organiseerden de christelijke werkgevers zich in een ideologische drukkingsgroep. Langs Vlaamse kant werd in 1925 het ACVW gesticht, enkel actief in de provincies Antwerpen en West-Vlaanderen. De leden waren voor het grootste deel kleine en middelgrote ondernemers. In 1933 werd de organisatie herdoopt in Landelijk Algemeen Christelijk verbond van Werkgevers (LACVW). Ze breidde haar activiteiten uit over heel Vlaanderen, maar het zwaartepunt bleef in Antwerpen en West-Vlaanderen liggen. In Wallonië zag in 1920 de Union d'Action Sociale Chrétienne het licht, na 1933 APIC genoemd. De meeste leden waren grote ondernemers.

APIC en LACVW werden vanaf 1935 overkoepeld door de federatie van katholieke werkgevers (FEKAWE) (66).

Aan het corporatisme werd door de katholieke patroons vanzelfsprekend de nodige aandacht besteed. Aan beide zijden van de taalgrens werden evenwel verschillende accenten gelegd.

65. *Wetsvoorstel betreffende het wettelijk statuut der syndicaten. Wetsvoorstel betreffende het wettelijk statuut der paritaire comités. Parlementaire documenten. Kamer van volksvertegenwoordigers. Buitengewone zitting van 1936, nrs. 78 en 79. En: Parlementaire documenten. Kamer van volksvertegenwoordigers. Zitting 1939-40, nrs. 127 en 128.*

66. Gegevens ontleend aan L. BROUWERS, *op.cit.*, deel 1, pp. 28 e.v.

1. Het LACVW

Bij het LACVW werd de corporatistische doctrine uitgewerkt door René Goris. Hij was directeur, later ook beheerder van de koekjes en chocoladefabriek De Beukelaer. Van 1934 tot 1944 was hij ondervoorzitter van het LACVW. In de dertiger jaren ontpopte hij zich als de specialist van het corporatisme. Hij publiceerde er talrijke artikels over en was de voornaamste spreker op het eerste landelijk congres, gewijd aan het corporatisme in 1933 (67).

Goris' betoog moet geplaatst worden tegen de achtergrond van de gewijzigde machtsverhoudingen in ons land na de eerste wereldoorlog.

Na 1918 deed de arbeidersklasse definitief haar intrede in het politieke leven. Deze democratisering had een syndicale en een politieke component. De wet van 24 mei 1921 beschermde de syndicale vrijheid en schrapte artikel 310 uit het strafwetboek. Hierdoor werd het syndicaal feit en het recht om te staken erkend (68).

Na jarenlange strijd veroverde de arbeidersbeweging in 1919 daarenboven het algemeen enkelvoudig stemrecht (e.a.s.) (69).

Hierdoor verloor de burgerij haar vroeger machtsmonopolie en sommigen konden zich daar niet bij neerleggen.

Goris trok in zijn congresrede fel van leer tegen het algemeen stemrecht dat werd afgedwongen "... na de nog steeds geheimzinnige verhandelingen van Loppem" en rampzalige gevolgen had: "De macht (werd) door de menigte uitgeoefend met meer en meer druk op de bezittende klas, met minder en minder vooruitzicht en bekommering om het lot van de nationale economie" (70). Men

67. R. GORIS, "Welke elementen vinden wij in de Belgische sociaal-economische inrichtingen die zouden kunnen evolueren tot bedrijfsorganisatie in een geest van Rome en welke verdere ontwikkelingsmogelijkheden doen zich voor?", in: *R.K.B.*, 1933, II, pp. 136-139 en 147-168.

68. Uitgebreide analyse bij: M. RIGAUX, *Staking en bedrijfsbezetting naar Belgisch Recht*, Antwerpen, 1979, pp. 26 e.v.

69. E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *Politieke geschiedenis van België. Spanningen in een burgerlijke democratie*, Antwerpen, 1981, p. 165.

70. R. GORIS, *op.cit.*, pp. 152-153.

kon volgens Goris moeilijk anders verwachten, want "... de ervaren leidende klas gesteund op een krachtige burgerij..." noodzakelijk voor het goed functioneren van het parlementair systeem werd in 1919 door het algemeen stemrecht buitenspel gezet (71).

De politieke democratisering werd door de patroons klaarblijkelijk als een bedreiging aangevoeld. Ze waren met name beducht voor staatsinterventie in de economische sfeer en voor de uitbreiding van de sociale wetgeving. Goris merkte in dit verband op dat de werklozensteun de staatskassen plunderde. Bovendien was de belastingsdruk gestegen ten gevolge van de groeiende overheidsuitgaven. Hierdoor werd het privé-bezit op een ongehoorde wijze aangetast (72).

Bij de syndicale erkenning en de depenalisering van de staking kon Goris zich evenmin neerleggen. Hij zette zich met klem af tegen het syndicaal pluralisme, het bestaan van wat hij "kleursyndicaten" noemde. Ze trachtten met elkaar te wedijveren wat resulteerde in onrealistisch hoge eisen en stakingen. De sociale vrede moest voor Goris koste wat koste behouden blijven (73).

De pacificatie van de arbeidsverhoudingen drong zich op omdat er zich op technologisch vlak snelle mutaties voordeden. De ondernemers werden gedwongen tot zware investeringen. De afschrijving daarvan mocht niet in het gedrang komen door stakingen. Het pleidooi dat Goris hield voor concurrentie beperkende maatregelen, opgelegd door de corporaties en vanzelfsprekend niet door de overheid, dient in dezelfde context geplaatst te worden. Goris was voorstander van het inperken van de technologische dynamiek om minder produktieve ondernemingen te beschermen: "De vooruitgang stelt hun (de ondernemers) in machienen belegde kapitalen bloot plotseling vernietigd te worden. Meer en meer is het gebleken tijdens de laatste jaren dat machienen in versneld tempo moeten gedelgd worden. De techniek jaagt achter de ondernemende kapitalisten aan. De machienenbouwers brengen voortdurend sneller machienen van hooger rendement, de bankiers financieren

71. *Ibidem*, p.153.

72. *Ibidem*, p.154.

73. *Ibidem*, p.148.

nieuwe ondernemingen en de nijveraars die zo onvoorzichtig was zijn winsten zwaar met delgingen te belasten, kan niet meer volgen, fabriceert eerst zonder winst, dan met verlies en valt tenslotte als slachtoffer van dienzelfden technische vooruitgang" (74). Voor de getroffen werkgevers moet iets gedaan worden, want "... zij verdienen het. Zij stichtten een onderneming, verschaften arbeid, maakten zich sociaal en economisch nuttig en verdienstelijk en enkel het georganiseerd bedrijf kan hen beschermen, desnoods helpen en laten genieten van ene werkgeverssolidariteit, gedragen door het bedrijf zelf" (75).

Voor het afwenden van deze drie dreigingen rekende Goris op een corporatieve reorganisatie van de socio-politieke structuren. Het model dat hij naar voor schoof was gebaseerd op een conservatieve interpretatie van *Quadragesimo Anno* en geïnspireerd door het Italiaans corporatisme, waar Goris overigens met bewondering naar opkeek (76). Op tal van punten bleef Goris echter vaag. De in sommige sectoren al bestaande *paritaire comités* zouden model staan voor de corporaties, publiekrechtelijke raden die in alle sectoren zouden worden ingevoerd. Om syndicaal opbod tegen te gaan zou er slechts één vakbond door de overheid erkend worden en zitting hebben in de corporatie. Hetzelfde gold voor de werkgeversorganisaties (77). Lidmaatschap was niet verplicht, maar alle werknemers respectievelijk werkgevers van de sector moesten een bijdrage betalen om hun syndicaat te financieren (78). Het syndicaal monopolie zou een eerste stap zijn in de richting van stabiele arbeidsverhoudingen (79).

74. *Ibidem*, p.159.

75. *Ibidem*, loc.cit. Voor alle duidelijkheid stippen we aan dat met "bedrijf" in het corporatistisch discours industrietak bedoeld wordt.

76. Een overzicht van het Italiaans corporatistisch systeem bij: P. MILZA & S. BERSTEIN, *Le fascisme Italien*, Paris, 1980 en: R. SARTI, *Fascism and the industrial leadership in Italy 1919-1940. A study in the expansion of private power under fascism*, Berkeley-London, 1971; R. GORIS, *op.cit.*, p. 148.

77. *Ibidem*, loc.cit.

78. *Ibidem*, p.149.

79. *Ibidem*, p.148.

De corporaties zouden CAO's uitwerken die lonen en arbeidsvoorwaarden van de betrokken industrietak vastlegden (80). Staking en lock-out zouden strafrechtelijk verboden worden. Sociale conflicten zouden in de toekomst beslecht worden door een verzoeningsraad, maar hoe die zouden samengesteld zijn was niet duidelijk (81).

De corporaties dienden een politiek verlengstuk te krijgen. In een eerste fase zouden ze instaan voor de uitvoering van de sociale wetgeving, later zou de sociale wetgeving in haar geheel door de corporaties geregeld worden, zonder tussenkomst van het parlement (82). Het ligt voor de hand dat Goris hoopte op die manier de uitbreiding van de sociale verworvenheden af te remmen en de "nadelen" van het eas te omzeilen.

De corporaties zouden bovendien adviesrecht krijgen over alle wetsvoorstellen en -ontwerpen die hen aanbelangden. In een volgende fase zouden ze hun vertegenwoordigers naar het parlement sturen (83).

Het is weerom niet duidelijk of alle volksvertegenwoordigers door de corporaties zouden worden aangeduid, maar het was blijkbaar de bedoeling het eas enigszins te neutraliseren, zoniet helemaal op de helling te zetten.

De corporaties zouden tenslotte de economie "ordenen" om te vermijden dat de staat, gecorrumpeerd door het algemeen stemrecht, zich hiermee zou bemoeien. Over de concrete modaliteiten weidde Goris niet uit, hij wou enkel kwijt dat de ondernemers een deel van hun vrijheid moesten inleveren, zonder "... de verworvenheden van het privé-eigendom" prijs te geven (84). Een zaak stond als een paal boven water: van medezeggenschap van de werknemers over economische materies, wat het ACV een jaar voordien geëist had, kon geen sprake zijn: "In de verste verte kunnen de werkgevers er niet aan denken een kruimel van hun

80. *Ibidem*, p.149.

81. *Ibidem*, p.151.

82. *Ibidem*, p.138.

83. *Ibidem*, p.139.

84. *Ibidem*, pp. 159-160.

rechten te laten vallen in die gemeenschap (van de werknemers) voor dat die gemeenschap zal bewezen hebben de noodige ontwikkeling en opvoeding en capaciteiten te bezitten om mede te heerschen over de instrumenten van de voortbrengst" (85).

Op het congres werden een achttal resoluties met handgeklap aangenomen. De congressisten drongen aan op de spoedige verwezenlijking van de bedrijfsorganisatie. Ze moest bestaan uit paritaire organen die "... los van bijkomstige politieke strevingen zouden gebouwd zijn rechtstreeks op de belanghebbende bedrijfsgeenooten zoowel aan den kant der werkgevers als der werknemers, zonder inmenging der politieke organen en onafhankelijk van dezer veranderlijkheid". Ze zouden "... door verplichte minnelijke schikkingen in arbeidsconflicten het vertrouwen... verzekeren waarbij de rechten van de werkgever, arbeider en verbruiker zullen gewaarborgd blijven". Dit was nodig omdat "... (het) ook in arbeidsconflicten strafrechtelijk zou verboden zijn zichzelf recht te doen door de wapenen van lock-out en staking". De organen van de bedrijfsorganisatie zouden verregaande bevoegdheden krijgen, ze zouden "... publiekrechtelijke macht... genieten zoodat zij gelijk berechtigd worden met de organen van den Staat, hebbende bevoegdheid tot het uitoefenen van bedrijfs- en arbeidsrechtsspraak". In afwachting werd aan de overheid gevraagd "... de bedrijven zelf aan te moedigen en te steunen om maatregelen te nemen die de ongeregelde concurrentie kunnen intoomen en den klassenstrijd tegengaan" (86).

De plannen van het LACVW hadden voor de arbeidersbeweging verregaande implicaties. Ze waren erop gericht het algemeen stemrecht te neutraliseren door de sociale wetgeving aan het parlement te onttrekken en op lange termijn een belangenvertegenwoordiging in te voeren. Bovendien zou de syndicale vrijheid sterk beknot worden door de verplichte eenheidsvakbond en het stakingsverbod. De hele bedrijfsorganisatie werd geconcipieerd als een dam tegen staatsinterventie in de economische sfeer. Ze moest het patronaat toelaten de economie zelf te organiseren en een einde te maken

85. *Ibidem*, p.164.

86. *Ibidem*, pp. 167-168.

aan de moordende concurrentie en de ongebreidelde technische vooruitgang.

2. APIC

Met het oog op het congres van 1934 over de bedrijfsorganisatie werd onder de leden een enquête gehouden over de werking van de bestaande overlegorganen en vakbonden. In zijn commentaar op de resultaten stipte Jean Servais, secretaris van APIC aan dat de meeste ondernemers oordeelden dat de bestaande paritaire comités goed werk leverden, maar dat eraan gesleuteld moest worden. Zo betreurde hij de houding van de vakbond die een politiek doel nastreefde, nl.: "... la transformation de la société économique" en geïnspireerd werd door: "...le principe de la lutte des classes" (87). Hij doelde ongetwijfeld op de Syndicale Kommissie.

Ten gevolge daarvan werden de beslissingen van de comités vaak niet nageleefd en CAO's met de voeten getreden. Verschillende patroons hadden bij de enquête dan ook aangedrongen op sancties tegen de vakbonden die tijdens de looptijd van de CAO staakten. Om dat mogelijk te maken moesten de vakbonden de rechtspersoonlijkheid aannemen om hen aansprakelijk te kunnen stellen voor de schade voortvloeiend uit een illegitieme staking (88).

Henri Velge, juridisch adviseur van APIC pleitte ook voor een verdere juridische omkadering van de paritaire comités en de vakbonden. In tegenstelling tot René Goris wees hij elke vorm van politiek corporatisme resoluut van de hand (89).

Paul Van Zeeland, bestuurslid van APIC en vanaf 1935 eerste minister, benadrukte de noodzaak van economische coördinatie om aan de crisis het hoofd te bieden, maar verwierp staatsinterventie op dat terrein. De economie moest "geleid" worden door "interme-

87. A. SERVAIS, "L'action des organismes professionnels en Belgique", in: *Organisation professionnelle et action sociale patronale. Mémoires de la cinquième session des journées sociales patronales 14 et 15 avril 1934*, Bruxelles, 1934, pp. 25-43, p. 41.

88. *Ibidem*, pp. 41-42.

89. H. VELGE, "Les cadres professionnels en Belgique", in: *Ibidem*, pp. 9-24, p.23.

diaire lichamen" met name de werkgeversorganisaties (90). Voor medezeggenschap van de werknemers over economische vraagstukken was hier dus evenmin plaats.

APIC had meer precies omliggende ideeën over de ordening van de economie dan hun Vlaamse collega's. Er moesten verplichte kartelliseringsmaatregelen komen. Zo konden prijsafspraken dwingend gemaakt worden en kon voor de export een contingent worden vastgelegd voor alle bedrijven. Voor de oprichting van een nieuwe onderneming zou de toestemming van de corporatie vereist zijn. (91) Op die manier moest een einde komen aan de overproductie en overkapitalisatie, waarvan de grote ondernemingen, het recruteringsveld van APIC, het slachtoffer waren (92).

De uitbreiding van de sociale wetgeving was ook APIC een doorn in het oog. Volgens Jean Marie Laureys, de proost van de beweging waren de toen gelanceerde voorstellen m.b.t. de invoering van de verplichte werkloosheidsverzekering een uiting van etatisme (93). Op het congres van 1935, gewijd aan de deproletarisatie werd ervoor gepleit de sociale wetgeving voortaan per corporatie te organiseren. Op die manier kon de uitbetaling van de werklozensteun aan de vakbonden onttrokken worden. Wanneer het geld voor de sociale uitkeringen van de corporatie kwam, zouden de werknemers bovendien inzien dat de patroon een "offer" brachten, wat de klassenverzoening in de hand moest werken (94). Een dergelijke regeling bood de patroons natuurlijk de mogelijkheid de sociale verworvenheden in te perken: zwakke sectoren kwamen in

90. P. VAN ZEELAND, "Quelques expériences en cours et les encycliques", in: *Ibidem*, pp. 124-137.

91. R. MATHON, "La corporation dans l'industrie", in: *BSI*, 1933-34, nr. 60, pp. 232-33.

92. C. ROGER, "Politique "économique constructive", in: *Ibidem*, 1936, nr. 75, pp. 17-21.

93. J(EAN) M(ARIE)L(AUREYS), "Liberté subsidiée", in: *Ibidem*, 1937, nr. 92, pp. 64-66.

94. J. DE STOOP, "L'organisation professionnelle et la déprolétarisation", in: *L'action sociale patronale et la déprolétarisation 29-30 juin 1935*, Bruxelles, 1935, pp. 98-109, p. 101 en 105. Jos De Stoop was bestuurslid van APIC.

de kou te staan, want ze konden niet langer genieten van een wettelijk minimum.

APIC stelde zich in vergelijking met het LACVV "soepeler" op. Het eas werd niet gecontesteerd, er werd niet aangedrongen op een eenheidsvakbond of een strafrechtelijk stakingsverbod. APIC zag meer heil in een omkadering van het sociaal overleg met rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden.

De verklaring voor deze uiteenlopende opstelling moet wellicht gezocht worden bij de gedifferentieerde syndicale krachtsverhoudingen in Vlaanderen en Wallonië. In Wallonië stond de Syndicale Kommissie veel sterker en was de vakbeweging strijdbaarder. APIC zal waarschijnlijk ingezien hebben dat een harde confrontatiepolitiek met de vakbonden bij voorbaat tot mislukken gedoemd was. Op het vlak van de economische reglementering oogste APIC in 1935 wel succes.

3. KB nr. 62 Van 13 januari 1935

De katholieke patroons stonden niet alleen met hun pleidooi voor verplichte kartels en concurrentiebeperkende maatregelen. Ook de banken waren er voorstanders van. Ze hadden vaak kapitalen belegd in ondernemingen die elkaar beconcurrerden en voor dezelfde markt produceerden. De banken hadden er allerminst belang bij dat door hen gepatroneerde ondernemingen failliet gingen ten gevolge van onderlinge wedijver. Ze waren beter gediend met een kartel, waardoor de winst, afgestemd op de minst produktieve deelnemer, gewaarborgd was (95).

In bredere economische kringen was een "concurrentiemoeheid" opgetreden: bij het VEV, bij de Kamers van handel en de nijverheid en bij het CCI. Prominente politici zoals Van Zeeland en Camille Gutt lieten zich in dezelfde zin uit (96).

95. G. VANTHEMSCHE, "De Belgische overheid en de kartels tijdens het interbellum. Situering en analyse van de wetgeving op de verplichte kartelvorming", in: *Belgisch tijdschrift voor filologie en geschiedenis*, 1983, LXI, pp. 851-894.

96. *Ibidem*, p.860.

In de zware nijverheid bestonden voor 1935 al kartels, maar dan op vrijwillige basis. Wanneer de kartelvorming niet verplicht was, konden dissidenten het kartel dwarsbomen, wat ook gebeurde (97).

Geconfronteerd met deze situatie vaardigde de regering Theunis in 1935 een volmachtenKB uit dat verplichte kartels mogelijk maakte (98). Volgens het verslag aan de Koning, de toelichting bij het KB diende aan het ongebreidelde laissez-faire een einde te komen. Coördinatie drong zich op, ook op economisch vlak, zonder evenwel in dirigisme te vervallen. Als dat niet gebeurde zou België geen schijn van kans meer maken op de wereldmarkt: "...la structure économique de notre pays est particulièrement délicate et liée aux luttes des grands pays industriels. Pour sauvegarder sa vitalité un effort de coordination est nécessaire" (99).

De procedure werd op zo'n manier geregeld dat de staat nooit zelf het initiatief kon nemen voor de oprichting van kartels. Hij kon alleen beslissingen van een groep producenten of verdelers al dan niet sanctioneren.

De aanvraag voor een verplicht kartel kon alleen uitgaan van een groep producenten of verdelers met rechtspersoonlijkheid. Er moest daarenboven al een vrijwillig akkoord over produktie-export- of importbeperking bestaan. De betrokken ondernemingen dienden een "onbetwistbare meerderheid" in hun sektor uit te maken in termen van produktiecapaciteit, wat de grote ondernemers bevoordeelde (100). De aanvraag moest gemotiveerd zijn en aantonen dat het algemeen belang niet geschaad werd (101). Op grond van het criterium van de onbetwistbare meerderheid en van het algemeen belang besliste de minister van Economische Zaken of de aanvraag ontvankelijk was. Wanneer zijn antwoord positief was, werd het

97. *Ibidem*, pp. 863-864.

98. "Arrêté royal permettant l'institution d'une réglementation économique de la production et de la distribution, 13 janvier 1935, nr. 62", in: *Pasinomie*, 1935, pp. 18-21.

99. *Ibidem*, 18.

100. *Ibidem*, loc.cit.

101. *Ibidem*, p.19.

verzoek gepubliceerd in het Staatsblad zodat belanghebbenden verzet konden aantekenen.

In voorkomend geval deden drie arbiters, aangeduid door beide partijen (er moest consensus zijn over de arbiters) uitspraak. Wanneer een partij niet opdaagde of weigerde zich neer te leggen bij de uitspraak van de scheidsrechters — de arbitrage was niet verplicht — werd het geschil voorgelegd aan de "Raad voor economische geschillen". Dit college van magistraten hoorde beide partijen en deed een gemotiveerde uitspraak. Wanneer de opposant gelijk kreeg, mocht de minister het kartel niet verplicht maken, in het andere geval kon hij autonoom beslissen al dan niet gevolg te geven aan de aanvraag (102).

Wanneer het verplicht kartel een feit was, moest de minister van Economische Zaken toestemming geven voor de oprichting van een nieuwe onderneming in de betrokken sektor (103).

De overheid speelde in de hele procedure een vrij bescheiden rol. De staat had geen initiatiefrecht en zijn beslissingsmacht werd aangetast door de "Raad voor economische geschillen". De vakbonden werden op geen enkele manier bij de verplichte kartelvorming betrokken.

In de periode 1935-1940 leidde het KB slechts tot zes verplichte kartels. Er werden weliswaar zestig aanvragen ingediend, maar de helft daarvan werd onontvankelijk verklaard, ofwel omdat de meerderheid niet groot genoeg was of omdat in de aanvraag al een minimumprijs voorgesteld was (104).

Het KB viel niettemin een vrij gunstig onthaal te beurt. Volgens APIC beschikten de ondernemers eindelijk over een middel om het excessieve individualisme te beknotten en te bouwen aan een echte beroepssolidariteit. Er zou ook een einde komen aan de overkapitalisatie (105). Het KB kon een bescheiden begin vormen voor een

102. *Ibidem*, p.20.

103. *Ibidem*, p.21.

104. G. VANTHEMSCHER, *op.cit.*, pp. 878-885.

105. *L'institution d'une réglementation économique de la production et de la distribution*, Bruxelles, s.d., pp. 5-6 en 38-40.

vollediger bedrijfsorganisatie en er werd alvast een dam opgeworpen tegen de gevreesde staatsussenkomst in de economie (106).

Op het congres van 1936 dat gewijd was aan de bedrijfsorganisatie stelden de katholieke patroons zich echter al een stuk terughoudender op. Pierre Wigny, de latere minister en hoogleraar staatsrecht was van oordeel dat het prijsmechanisme nog altijd het beste middel was om het economisch evenwicht te realiseren. Aan het spel van vraag en aanbod mocht slechts in uitzonderlijke omstandigheden geraakt worden nl. wanneer concentratie ten top gedreven was, waren produktie- en concurrentiebeperkingen door de corporaties wel verantwoord, omdat de concurrentiestrijd er ont-aard was en leidde tot zware overkapitalisatie. De concurrentie werkte er niet meer als een middel om de minst produktieve bedrijven uit te schakelen, de grote ondernemingen bleven produceren ook als ze met verlies werkten (107).

Kortom, er werd nog wel een ordening van het economisch leven gevraagd, maar aan de vrijhandelsprincipes mocht toch niet teveel geraakt worden.

Het LACVW was in den beginne vrij sceptisch over het KB. Het was weliswaar de eerste steen van het gebouw van de bedrijfsorganisatie, maar er werd gevreesd dat de ondernemers alleen "egoïstische" doeleinden zouden nastreven, met name het opdrijven van de prijzen en de garantie van de winstvoet. Het "hooger beroepsbelang" kwam slechts op de tweede plaats (108). Het ACV was niet gekant tegen economische reglementering, maar kon zich niet achter het KB scharen. De werknemers werden nergens bij de

-
106. "L'AR nr. 62 du 13 janvier 1935 sur la réglementation économique de la production et de la distribution", in: *BSI*, 1936, nr. 75, pp. 12-14.
107. P. WIGNY, *Les corps professionnels peuvent-ils limiter la production et fixer les prix?*, Bruxelles, 1936, pp. 5-7.
108. R. GORIS, "De groei der bedrijfsorganisatie in België", in: *R.K.B.*, 1935, IV, pp. 328-345, pp. 337-340.

procedure betrokken zodat er van een echte bedrijfsorganisatie geen sprake was (109).

De Syndicale Kommissie verwierp het KB. De overheid had veel te weinig macht. Verplichte kartels moesten beschouwd worden als een gunst, zodat het niet meer dan normaal was dat de staat eisen kon stellen in de vorm van betere arbeidsvoorwaarden of specialisatie met het oog op betere exportkansen. Er moesten daarenboven maatregelen voorzien worden om de overheid een effectieve controle te laten uitoefenen op de kartels (110). Het KB werd door de katholieke patroons beschouwd als de eerste bouwsteen van de bedrijfsorganisatie. In 1936 kwam Henri Velge met een voorontwerp van wet waarin de bedrijfsorganisatie volledig geregeld zou worden.

4. Het voorontwerp Velge

Velge stelde zijn voorontwerp voor op het congres van 1936, gewijd aan de bedrijfsorganisatie, georganiseerd door LACVW en APIC (111).

Verschillende sprekers lichtten nogmaals de standpunten van het katholieke patronaat toe. Goris verliet het eenheidssyndicalisme niet uit principiële motieven, maar uit pragmatische overwegingen. Een eenheidsvakbond zou niet in staat zijn de gesyndiceerden te doordringen van het katholieke geloof. Bovendien was een syndicaal monopolie onverenigbaar met de Belgische tradities en bijgevolg onhaalbaar. Hij hield wel vol dat de vakbonden te zeer "verpolitiekt" waren en onmogelijke eisen stelden door onderling opbod. De staking van 1936 had volgens hem aangetoond dat ze

-
109. L. COLENS, "L'organisation d'une réglementation économique", in: *Les dossiers de l'action sociale catholique*, 1936, XVII, pp. 618-627, p. 624 en 627.
"Les dossiers" waren de franstalige tegenhanger van de GMG.
In dezelfde zin: "Het koninklijk besluit van 13 januari 1935", in: *ACV-blad*, 1935, VII, pp. 560-571.
110. A. HALASI, "Le problème des cartels en Belgique", in: *MSB*, 1936, z.jg., pp. 56-61, pp. 58-59.
111. H. VELGE, *L'organisation professionnelle. Projet de réalisation en Belgique*, Bruxelles, 1937(2).

niet in staat waren hun leden te disciplineren en de sociale vrede te waarborgen, wat volgens Goris hun echte taak was (112).

Op het thema van de overbelasting van de staat — hij hield zich teveel met sociaal-economische materies bezig — werd uitvoerig ingegaan. Een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie zou de politiek volgens de katholieke patroons grotendeels overbodig maken.

De vakbonden hadden een politiek karakter omdat ze hun eisen gedeeltelijk moesten realiseren langs parlementaire weg, andere meer aangepaste organen van belangenarticulatie ontbraken immers. Anderzijds trad de staat op als arbiter tussen de klassen bij sociale conflicten. Daarom probeerden de verschillende klassen een maximale greep op de overheid te krijgen. Een goed geconcipeerde bedrijfsorganisatie zou ook hier de oplossing brengen. Er moesten geëigende organen van belangenarticulatie gecreeërd worden voor de vakbeweging en de klassentegenstellingen zouden gemilderd worden, dus ook de strijd om de macht over de staat (113).

Concreet werd voorgesteld de sociale wetgeving voortaan met kaderwetten te regelen. De uitwerking en de toepassing zou dan per corporatie gebeuren, met KB's buiten het parlement, een soort bijzondere machten zoals voor 1935 (114).

In de toelichting bij het voorontwerp benadrukte Velge dat hij de bedrijfsorganisatie wou realiseren binnen het bestaande constitutionele kader. Het was geenszins de bedoeling een autoritaire corporatieve staat, naar fascistisch voorbeeld in het leven te roepen (115).

Het voorontwerp wou zowel het sociale als het economisch luik van de bedrijfsorganisatie regelen. Het fundament zou gevormd worden door de bestaande beroepsverenigingen, vakbonden en

-
112. R. GORIS, *La liberté syndicale et l'organisation professionnelle*, Bruxelles, 1936, pp. 9 en 12-18.
113. J. DE STOOP, *L'organisation des professions en Belgique. Examen critique des situations existantes*, Bruxelles, 1936, pp. 6-8.
114. C. ROGER & P. VAN DER REST, *Rôle et délimitation de la compétence respective de l'Etat et des organismes professionnels*, Bruxelles, s.d., p. 5.
115. H. VELGE, *L'organisation...*, pp. 11 en 19-21.

werkgeversorganisaties, die verplicht werden de rechtspersoonlijkheid aan te nemen (116). Wanneer de syndicaten een juridisch statuut hadden konden ze verantwoordelijkheid opnemen en gesanctioneerd worden als ze hun verbintenissen niet nakwamen. Dat was van belang om de naleving van de CAO te verzekeren, het instrument om stabiele arbeidsverhoudingen te waarborgen en: "... assurer l'adaptation de la rémunération du personnel aux conditions économiques". Voor een gewone CAO zou de gemeenrechtelijke contractuele aansprakelijkheid spelen: een vakbond die tijdens de looptijd van de overeenkomst de vredesplicht met de voeten trad zou verplicht worden de schade te vergoeden. CAO's die algemeen bindend verklaard waren — Velge sprak van een "bedrijfsreglement"— werden strafrechtelijk gesanctioneerd (117). Dit systeem, gekoppeld aan een verzoenend optreden van de paritaire comités was volgens Velge voldoende om de sociale vrede te handhaven. Een absoluut stakingsverbod, zoals Goris bleef eisen, was niet noodzakelijk (118).

Het economisch luik van de bedrijfsorganisatie zou het mogelijk maken de volkshuishouding te organiseren en de vrije concurrentie ten dele in te perken zonder de staat rechtstreeks in het economisch leven te laten ingrijpen. Het initiatief moest immers bij de ondernemers blijven (119).

Het eigenlijke voorontwerp viel uiteen in vijf onderdelen: het statuut van de beroepsverenigingen, de CAO, de paritaire comités, de beroepsraden en de economische reglementering.

Om bij het sociaal overleg betrokken te worden dienden de vakbonden en de werkgeversorganisatie de rechtspersoonlijkheid te verwerven. De formaliteiten waren vrij eenvoudig. De statuten, die enkel neutrale gegevens zouden bevatten zoals naam, zetel, wijze van functioneren van de organisatie, moesten gepubliceerd worden in het Belgisch Staatsblad. De rechtspersoonlijkheid werd automa-

116. *Ibidem*, pp. 8-10.

117. *Ibidem*, pp. 30-31, 35-36, 38-39 en 56.

118. *Ibidem*, p.41.

119. *Ibidem*, p.13.

tisch toegekend, zonder tussenkomst van een of andere instantie zoals in het voorstel Heyman het geval was (120).

Het doel van een beroepsvereniging was restrictief omschreven. Zij mochten zich uitsluitend bezighouden met "...l'étude, la protection et le développement de leur intérêt professionnel" (121). De rechtspersoonlijkheid kon enkel toegekend worden aan lokale bonden of beroepsfederaties (de "centrales"). Een interprofessionele organisatie kon nooit de rechtspersoonlijkheid verwerven (122).

Een syndicaat met rechtspersoonlijkheid kon ontbonden worden door de rechtbank van eerste aanleg op verzoek van een belanghebbende of van het openbaar ministerie wanneer de bond zijn verbintenissen niet kon nakomen, een inbreuk pleegde op de openbare orde of het patrimonium aanwendde voor een ander doel dan gestipuleerd in de statuten (123). Het ligt voor de hand dat op die manier de syndicale vrijheid ernstig in het gedrang zou komen, vooral door de beperkende omschrijving van de doelstellingen van de beroepsvereniging. Financiële steun aan een politieke partij zoals de BWP kon al een grond tot ontbinding zijn. Men kan zich ook afvragen hoe het openbaar ministerie zou reageren op een zgn. politieke staking. Deze bedenkingen gelden natuurlijk ook voor het voorstel Heyman.

Een vakbond die een CAO overtrad kon aansprakelijk gesteld worden. De aansprakelijkheid gold enkel voor fouten van beheerders of bedienden, niet van gewone leden. De beroepsverenigingen waren wel verplicht leden die zich niet hielden aan de verbintenissen die de organisatie had aangegaan, uit te sluiten (124). In de praktijk kon een dergelijk systeem ertoe leiden dat een vakbond de schade moest dragen wanneer een secretaris een staking uitriep of erkende tijdens de looptijd van een CAO (125).

120. *Ibidem*, p.116.

121. *Ibidem*, p.115.

122. *Ibidem*, p.116.

123. *Ibidem*, p.120.

124. *Ibidem*, pp. 119 en 123.

125. *Ibidem*, p.122.

Het systeem zou een waterdichte garantie voor de sociale vrede zijn, maar was in de praktijk moeilijk haalbaar. Velge stelde later voor bij elke CAO een "strafbeding" te voorzien, in de vorm van een waarborgsom, die aan de benadeelde partij zou uitbetaald worden na uitspraak van de rechtbank (126).

Een CAO kon onder bepaalde voorwaarden in een bedrijfsreglement omgezet worden. De lonen en arbeidsvoorwaarden overeengekomen in de CAO golden dan voor de hele nijverheidstak. Een beroepsreglement maakte volgens Velge deel uit van de openbare orde overtredingen werden dan ook strafrechtelijk betuugeld met een boete die kon oplopen tot 100.000 fr en een gevangenisstraf, onafgezien van eventuele schadeclaims (127).

Kortom, het verwerven van de rechtspersoonlijkheid betekende een ernstige aantasting van de syndicale vrijheid, vooral van het stakingsrecht. Veel voordelen stonden daar niet tegenover. De mogelijkheid om een patrimonium te bezitten, in rechte op te treden om de belangen van de leden te verdedigen en de naleving van de CAO langs juridische weg af te dwingen, wogen niet op tegen de nadelen die het stelsel voor de vakbeweging bood.

De paritaire comités zouden veralgemeend worden. De leden werden benoemd door de Koning en voorgedragen door de beroepsverenigingen met rechtspersoonlijkheid. De Koning moest rekening houden met de representativiteit van de verschillende syndicaten. De voorzitter zou een neutraal persoon zijn (128).

De paritaire comités moesten zich in de eerste plaats bezig houden met het afsluiten van CAO's. Bij sociale conflicten hadden ze verzoenend op te treden (129).

De beroepsraden waren de tegenhangers van de paritaire comités in de economische sfeer. Ze waren niet paritair samengesteld, want alle geledingen van de betrokken sektor, ook de middenstand en desgevallend de vrije beroepen moesten erin vertegenwoordigd

126. H. VELGE, *L'institution professionnelle. Exposé du problème de l'organisation des professions en Belgique*, Bruxelles, 1939, pp. 56-57.

127. H. VELGE, *L'organisation.....*, p. 134.

128. *Ibidem*, p.127.

129. *Ibidem*, p.128.

zijn. De leden werden op dezelfde manier aangeduid als die van de paritaire comités (130).

De sektoriële raden werden overkoepeld door een "Hooge raad der beroepen". Hij was samengesteld uit afgevaardigden van de beroepsraden, had een coördinerende taak en moest de regering adviseren over algemene economische vraagstukken (131).

De bevoegdheden van de beroepsraden waren beperkt. Ze mochten alle socio-economische vraagstukken bestuderen die hen werden voorgelegd door vijf leden of door een beroepsvereniging. Ze konden de overheid ook ontwerpen van beroepsreglementen ter goedkeuring voorleggen. Een beroepsreglement was een maatregel die gold voor een hele sektor en zowel op sociale als op economische materies kon slaan. Een beroepsreglement kon bv. een CAO algemeen bindend verklaren, prijzen bepalen, rationalisaties opleggen of de concurrentie beperken (132).

De beroepsraden hadden een begin van reglementaire macht. Ze hadden initiatiefrecht, maar geen beslissingsbevoegdheid, daarvoor waren ze aangewezen op de uitvoerende macht (133).

De reële impact van de beroepsraden werd gevoelig uitgehold omdat een vakbond met rechtspersoonlijkheid of een werkgeversorganisatie rechtstreeks aan de regering de algemeen bindend verklaring van een CAO kon vragen. Een patroonssyndicaat kon de overheid bovendien verzoeken een vrijwillig kartel verplicht te maken (134). De beroepsraden waren dus in zekere zin overbodig, de enige bevoegdheid die alleen zij konden uitoefenen was het adviesrecht naar de regering toe. De reden ligt voor de hand: door de creatie van een tweede kanaal naast de beroepsraad zou de vakbeweging bij het proces van economische reglementering worden uitgeschakeled.

130. *Ibidem*, p.129.

131. *Ibidem*, p.130.

132. *Ibidem*, p.129.

133. *Ibidem*, p.130.

134. *Ibidem*, p.135.

De procedure die voor economische reglementering gevolgd moest worden was op enkele details na, dezelfde als die van het KB nr. 62 (135).

Het voorontwerp kwam geheel tegemoet aan de patronale bekommernissen. De sociale vrede zou gehandhaafd worden door een strakke omkadering van de collectieve arbeidsverhoudingen. Het was mogelijk om verplichte kartelleringsmaatregelen op te leggen zonder al te veel staats- en vakbondsinnemenging. De beroepsraden konden gepasseerd worden en het economisch initiatief bleef bij de patroons.

Voor de vakbeweging was de balans eerder negatief. De syndicale vrijheid stond op de helling en de bonden kregen weinig in ruil: de beroepsraden waren lege dozen en in de raad voor economische reglementering hadden de vakbonden geen enkele inspraak.

Reacties

Het patronaat reageerde positief. Servais (APIC) was van oordeel dat het voorontwerp op zijn tijd kwam omdat het land net had afgerekend met een grote stakingsgolf (zomer 1936). Wanneer de vakbonden verplicht werden de rechtspersoonlijkheid aan te nemen zou het sociaal klimaat veel serene worden en zouden CAO's worden nageleefd. De bedrijfsorganisatie, zoals ze door Velge was uitgetekend zou tevens economische beslissingen aan het parlement onttrekken: "A cet égard (economische materies), le parlement ne lui donne pas de garanties suffisantes que les problèmes toujours délicats qui sont relatifs aux affaires y seront accueillis et y seront traités avec célérité, compétence et sérénité (136).

Het CCI wou over het voorontwerp geen commentaar kwijt, Velge werd wel uitgenodigd om het toe te lichten (137).

De Syndicale Kommissie zette zich met veel klem af tegen het voorontwerp. Jef Rens verwierp het integraal omdat het een stelsel van gedwongen klassensamenwerking zou instellen. De vakbonden

135. *Ibidem*, pp. 136-138.

136. A. SERVAIS, "Le patronat devant le projet Velge", in: *BSI*, XIV, 1937, pp. 59-62.

137. *Bulletin du CCI*, 13 nov. 1936, XXXVIII, p. 1586.

zouden immers verantwoordelijk worden voor het handhaven van de sociale vrede. Bovendien kreeg de overheid een veel te grote greep op de vakbeweging want het openbaar ministerie kon een syndicaat laten ontbinden (138). Aan het privébezit van de produktiemiddelen en aan de klasseverhoudingen werd niet geraakt. Integendeel, de bedrijfsorganisatie was precies bedoeld om staats-interventie in de economie onmogelijk te maken (139).

Op het niveau van de centrales aangesloten bij de Syndicale Kommissie werd aan het ontwerp zelfs geen aandacht besteed (140).

Het ACV behield het stilzwijgen over het voorontwerp. Arendt beperkte zich in een overzichtsartikel over de bedrijfsorganisatie tot de vaststelling dat de bepalingen van het voorontwerp "streng" waren voor de vakbeweging (141). Hierbij moet toch opgemerkt worden dat het wetsvoorstel Heyman nog strikter was inzake de garantie van de sociale vrede: daar werden strafsancties voorzien tegen vakbondsleiders die hun achterban aanzetten tot staken wanneer de organisatie door een CAO was gebonden. In het ontwerp Velge werden enkel civielrechtelijke sankties weerhouden voor gewone CAO's.

Leo Fraeters, de adjunct van Arendt op de studiedienst van het ACV gaf Velge, weliswaar tussen de regels, een flinke veeg uit de pan. Hij schetste een overzicht van de verschillende opvattingen die in ons land over bedrijfsorganisatie bestonden. De patroons waren er volgens hem op uit "... de vakbonden op te sluiten in een net van wettelijke beschikkingen dat hen praktisch onschade-

138. J. RENS, *Corporatisme? Non!...*, pp. 61, 63, 65.

139. *Ibidem*, p.72.

140. We raadpleegden: *De Kleeding, Le métallurgiste, De ontvoogding* (Algemene Centrale), *De Boekbinder* (Boek en papier), *De voeding, De diamantbewerker* en *De arbeid in beeld* (Belgische transportarbeidersbond).

141. J. ARENDT, "Les professions, seront-elles bientôt légalement organisées en Belgique?", in: *Les dossiers*, 1939, XX pp. 387-412, p. 389.

lijk maakt" om zo het patronale gezag in de onderneming te consolideren (142).

Sommigen wilden, steeds volgens Fraeters, nog verder gaan: ze beoogden de politieke uitschakeling van de arbeidersklasse door de invoering van een corporatief parlement, naast en in de plaats van de volksvertegenwoordiging verkozen bij eas (143).

Hoewel niemand bij naam genoemd werd, is dit toch een pertinente analyse van de bedoelingen van de christelijke werkgevers

...

Inzake bedrijfsorganisatie kan het katholiek patronaat allerminst worden voorgesteld als een monolithisch blok. De Vlaamse vleugel stelde zich veel radicaler op en was voorstander van een strak corporatisme naar Italiaans model: eenheidssyndicalisme met quasi verplichte aansluiting, stakingsverbod en politiek corporatisme. Hun Waalse collega's namen genoegen met een gevoelige inperking van het stakingsrecht langs juridische weg, het weren van de staat uit de economie en een decentralisatie van de sociale wetgeving naar de corporaties toe. De strategie was verschillend, maar de doelstelling van beide groepen was dezelfde: het democratiseringsproces terugschroeven en de vooroorlogse machtsverhoudingen gedeeltelijk herstellen. Ze putten inspiratie uit *Quadragesimo Anno* en profiteerden van de economische crisis, die de arbeidersbeweging verzwakte.

Van katholieke zijde, vooral van het ACV en van het patronaat, werden er vanaf 1931 impulsen gegeven om in België de collectieve arbeidersverhoudingen te institutionaliseren. In een eerste fase werd de materie bestudeerd en besproken op congressen, later werd een wetsvoorstel en een voorontwerp van wet geredigeerd. Concrete gevolgen hadden deze wetgevende initiatieven niet, ze hebben er ongetwijfeld wel toe bijdragen de materie bespreekbaar te maken op politiek niveau. Met succes overigens, want vanaf 1935 werd de bedrijfsorganisatie een zaak van de regering.

142. L. FRAETERS, "De verscheidene opvattingen over corporatisme en bedrijfsorganisatie in ons land", in: *ACV-blad*, 1939, XI, pp. 620-635, p. 632.

143. *Ibidem*, p.633.

IV. TOCH NOG EEN WET OP DE BEDRIJFSORGANISATIE?

In 1935 kwam het drieledig kabinet Van Zeeland aan het bewind. Van Zeeland brak met de tot dan toe gevoerde deflatiepolitiek. Zo devalueerde de regering bv. de frank met 28%. Onder katholieke impuls werd de "... trapsgewijze inrichting der beroepen" door de wettelijke erkenning van de vakbonden en de institutionalisering van de paritaire comités in het regeringsprogramma opgenomen (144). Van dit voornemen kwam niets terecht, wellicht omdat de regering te zeer werd beziggehouden door de strijd tegen de economische crisis. Anderzijds waren de meningen over de bedrijfsorganisatie, zoals we verder zullen zien, verdeeld.

De bedrijfsorganisatie verscheen opnieuw in het programma van het tweede kabinet Van Zeeland, dat eveneens drieledig was samengesteld (145).

Kortom, het corporatisme stond definitief op de politieke agenda, zodat de Syndicale Kommissie zich over het vraagstuk wel moest bezinnen.

1. *De socialistische vakbond*

a. Ideologische verschuivingen

De reformistische stroming die van in den beginne de socialistische beweging domineerde, werd na de eerste wereldoorlog nog

144. E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *op.cit.*, p. 243; *Parlementaire handelingen. Kamer van volksvertegenwoordigers. Gewone zitting 1934-35, zitting van 29 maart 1935*, p. 694.

145. *Ibidem, Senaat, Buitengewone zitting van 1936, zitting van 2 juli 1936*, p. 38 & 40; E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *op.cit.*, p. 243.

versterkt (146). Bij de Syndicale Kommissie kreeg het overleg de voorkeur boven het stakingswapen (147).

De socialistische beweging was met haar coöperatieven, fabrieken en de in 1934 ter ziele gegane "Bank van den arbeid" structureel verweven met het Belgische kapitalisme (148). Parallel hiermee ontpopte de partij zich tot een loyale coalitiepartner. Vooral de vakbeweging drong aan op regeringsdeelname (149).

De marxistische doctrine die een belangrijk deel van de leiding nog steeds aankleefde en die men onder soms wat simpele vormen in veel vakbladen aantreft, strookte zeker niet met de reformistische praktijk (150). Hendrik De Man had in de dertiger jaren voor een soort ideologische koerswending gezorgd. Het zou ons te ver leiden uitgebreid in te gaan op De Man's doctrinaire evolutie. Het is voldoende aan te stippen dat hij het klassieke marxisme, althans in zijn Kautskiaanse variant, waarvan hij aanvankelijk aanhanger was, verliet voor een "ethisch" getint socialisme (151). Dit ging gepaard met een fundamentele ideologische verschuiving. De klassenstrijd werd volgens De Man niet langer uitgevochten tussen proletariaat en bourgeoisie, maar tussen het financiekkapitaal en al zijn slachtoffers: de arbeiders en bedienden maar ook de kleine ondernemers, de middenstand en de boeren (152). De BWP moest

-
146. De verschillende aspecten van het reformisme binnen de BWP voor de eerste wereldoorlog komen aan bod bij: M. LIEBMAN, *Les socialistes belges 1885-1914. La révolte et l'organisation*, Bruxelles, 1979.
Voor het interbellum: M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *Vijfentwintig jaar Belgisch socialisme 1919-1940*, Antwerpen, 1967.
147. P. SCHOLLIERS, *Loonindexering en sociale vrede. Koopkracht en klassenstrijd in België tijdens het interbellum*, Brussel, 1985, p. 74.
148. E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *op.cit.*, p. 212.
149. *Ibidem*, p.185.
150. L. MICHELSEN, *Geschiedenis van de Europese arbeidersbeweging.*, Gent, 1980, 4 delen, deel 3A, pp. 294-295.
151. *Ibidem*, deel 3B, pp. 211-212; Z. STERNHELL, *Ni droite, ni gauche. L'idéologie fasciste en France*, Paris, 1983, pp. 208-209.
152. L. MICHELSEN, *op.cit.*, deel 3A, p. 294.

al deze sociale groepen kunnen aanspreken, een aangepast economisch programma was daarvoor noodzakelijk.

In 1932 schreef De Man een brochure "Overwegingen over de geleide economie", waarin hij een gemengde economie als oplossing naar voor schoof. Het kapitalisme van de vrije concurrentie had immers niet voor het economisch evenwicht kunnen zorgen (153). De overheid moest de nodige instrumenten krijgen om in de economie tussen te komen zonder over te gaan tot een algehele nationalisatie, alleen de energie en de kredietsector zouden gesocialiseerd worden (154).

Om snelle ingrepen in het economisch proces mogelijk te maken moest de staat hervormd worden. In het "Plan van den arbeid" stelde hij voor om de Koning volmacht te geven om met in ministerraad overlegde KB's dwingende maatregelen op te leggen aan bedrijven die: "...een beslissenden invloed op 's lands bedrijvigheid uitoefenen". Op die manier kon de staat produktiebeperkingen opleggen en zelfs sluiting of fusie van bedrijven bevelen. De concrete uitwerking van het economisch programma zou overgelaten worden aan een op te richten "Nationale dienst voor economisch herstel"(de "OREC"), parlement en regering werkten immers te traag (155).

De overheid zou vooral moeten proberen economische onevenwichten te vermijden. Met het oog daarop zou de staat over aangepaste statistieken dienen te beschikken zodat vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd konden worden. Vanuit dezelfde optiek zou het onverantwoord zijn lonen en arbeidsvoorwaarden uitsluitend van de krachtsverhoudingen op de arbeidsmarkt te laten afhangen. Om dat te vermijden diende het overlegsysteem verder uitgebouwd te worden. De vakbonden moesten de rechtspersoonlijkheid verwerven, de paritaire comités zouden veralgemeend worden en de CAO's dienden een sluitend juridisch statuut te

153. De brochure is integraal opgenomen in: *Hendrik De Man. Persoon en ideeën.*, Antwerpen, 1975, 6 delen, deel 4, pp. 39-72.

154. *Ibidem*, pp. 39 en 47.

155. "De uitvoering van het Plan van den arbeid", in: *Ibidem*, pp. 75-300, p.100.

krijgen. Dit alles noemde De Man het "wettelijk stelsel van den arbeid" en het vormde een van de pijlers van het "Plan" (156).

In 1935 vulde De Man zijn doctrine aan in de brochure "Corporatisme en socialisme". Daarin zette hij zich met klem af tegen het etatisme en verdedigde een zgn. corporatief socialisme. De economie zou in de toekomst weliswaar gecoördineerd worden door de staat, maar het beheer van de ondernemingen zou waargenomen worden door de belanghebbenden, arbeiders en verbruikers(niet de patroons (157).

Kortom, De Man's denkbeelden vertoonden raakpunten met de doctrine van de bedrijfsorganisatie zoals ze in katholieke kringen opgang maakte. We mogen ons echter niet blind staren op parallelen, er zijn essentiële verschillen. De Man drong in tegenstelling tot de katholieken aan op nationalisaties en een sterke overheidsinterventie in het economisch leven. Binnen de Syndicale Kommissie botsten zijn ideeën niettemin op weerstand.

b. De studiedagen van 1935

In december 1935 boog de Syndicale Kommissie zich over het probleem van de rechtspersoonlijkheid van de vakbonden. De jurist Hendrik Fayat besprak alle pogingen die ooit ondernomen waren om de vakbonden een juridisch statuut te geven en wees ze resoluut van de hand. Hij argumenteerde dat de Syndicale Kommissie zich krachtdadig moest verzetten tegen sancties voor de vakbonden bij niet-naleving van de CAO (158).

Léon Delsinne herhaalde zijn kritiek op het wetsvoorstel Heyman en zette zich af tegen rechtspersoonlijkheid omdat ze het stakings-

156. *Ibidem*, p.293.

157. H. DE MAN, *Socialisme et corporatisme*, Bruxelles, 1935.

158. H. FAYAT, "De wet van 31 maart 1898 en de wetsvoorstellen Devèze en Heyman", in: *Het wettelijk statuut der vakbonden. Stenografisch verslag der studiedagen gehouden te Oostende van 21 tot 23 december 1935*, Brussel, pp. 138-148.

recht in het gedrang bracht (159). De ULB-professor Louis De Brouckère zat op dezelfde golfengete maar trok de problematiek verder open. Hij verwierp de bedrijfsorganisatie vanuit de principiële marxistische optiek die de zijne was. De bedrijfsorganisatie leidde volgens De Brouckère tot een volledige integratie van de vakbeweging in de staat, wat onverzoenbaar was met de opdracht van de syndicaten. Ze moesten immers strijdorganisaties zijn tegen het kapitalisme en tegen zijn politieke exponent de burgerlijke staat: "Hij(de staat) blijft een coalitie van den sabel, den kwispel en de plutocratie". Bovendien zou in het systeem van bedrijfsorganisatie de macht van de staat toenemen. De corporatisten preten- teerden weliswaar de klassentegenstelling te kunnen oplossen, maar dat was volgens De Brouckère onmogelijk in een kapitalistisch regime.

De staat zou bijgevolg blijven optreden als arbiter tussen de klassen, wat gezien zijn burgerlijk karakter altijd in het nadeel van de arbeidersklasse uitdraaide (160). Max Buset, BWP volksvertegenwoordiger en een van de propagandisten van het "Plan van den arbeid" was niet zo'n onverzoenlijk tegenstander van de bedrijfsorganisatie. Hij gaf de hoofdlijnen aan van een voor de socialistische aanvaardbare wet op de rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden. Het zou als alternatief dienen voor de besprekingen binnen de regering. De rechtspersoonlijkheid moest automatisch toegekend worden na publicatie van de statuten. Deze mochten enkel neutrale gegevens bevatten zoals naam en zetel. Het doel van de vakbond kon vrij bepaald worden, het werd niet in de wet omschreven. De ledenlijst mocht onder geen beding worden vrijgegeven. Tot

159. L. DELSINNE, "Het verband tusschen arbeiderscontrole of het kijkrecht en het georganiseerd bedrijf", in: *Ibidem*, pp. 185-199. Léon Delsinne was een oud-student van Louis De Brouckère. Hij had bij hem het doctoraat in de economische wetenschappen behaald met een proefschrift over de Belgische vakbonden, dat in 1936 in boekvorm verscheen: L. DELSINNE, *Le mouvement syndical en Belgique*, Bruxelles, 1936.

160. L. DE BROUCKÈRE, "De rol der vakbonden in de economische organisatie", in: *Ibidem*, pp. 204-217.

ontbinding van een syndicaat kon enkel door een paritaire recht-bank besloten worden (161).

Vakbonden met rechtspersoonlijkheid mochten goederen verwerven en beheren en kandidaten voor de paritaire comités voorstellen. De leden van de paritaire comités zouden verkozen worden door alle werknemers van de sektor en dus niet door de Koning benoemd worden. Vakbonden met rechtspersoonlijkheid konden CAO's afsluiten. Om de naleving te verzekeren mochten de partijen een waarborgsom bedingen. Er was tevens een morele sanktie voorzien: een overtreding van de CAO zou gepubliceerd worden in enkele kranten (162).

Buset's voorstel week voor wat de CAO betreft, niet zoveel af van Velge's latere voorstellen(waarborgsom).

Op de studiedagen werden geen besluiten getroffen, maar de algemene teneur was er een van afwijzing van elke vorm van omkadering van de syndicale aktie. Bij de centrales werd aan de bijeenkomst weinig aandacht besteed. Alleen de kleding reageerde.

De als trotskist beschouwde nationaal secretaris Frank Liebaers een altijd radicale maar zeer aparte persoonlijkheid, trok fel van leer tegen het voorstel Buset. Hij voerde volgens Liebaers een politiek van het minste kwaad, wat altijd in het nadeel van de arbeidersklasse uitdraaide. De vakbond moest zich integendeel krachtdadig verzetten tegen elke poging om de syndicaten de rechtspersoonlijkheid op te dringen. Het weerwerk diende niet in het parlement te gebeuren maar in de fabrieken. Er stond immers veel op het spel: rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden tastte de syndicale vrijheid aan en was de eerste stap in de richting van het fascisme (163).

161. M. Buset, "De rol der vakbonden van socialistisch standpunt", in: *Ibidem*, pp. 157-183, p.160.

162. *Ibidem*, pp. 157-162.

163. F.L."De vrije vakbeweging in gevaar", in: *De Kleding*, februari 1936, XVIII, p. 2.

c. Het studieweekende van 1937

In 1937 werd een studieweekend georganiseerd voor de leiders van de beroepscentrales om een standpunt in te nemen over de bedrijfsorganisatie in haar totaliteit. Er werd geen stenografisch verslag gepubliceerd, enkel een perscommuniqué in "Le mouvement syndical belge".

In het blad van de Algemene Centrale (hout, bouw, chemie enz.) vonden we een uitgebreider bespreking van de debatten. Jef Rens leidde de problematiek in en kantte zich tegen de bedrijfsorganisatie zoals ze door de katholieken gepropageerd werd. Hij was echter geen principieel tegenstander van elke vorm van omkadering van het sociaal overleg. Een bedrijfsorganisatie die de syndicale vrijheid niet in het gedrang zou brengen kon immers betere waarborgen voor de naleving van lonen en arbeidsvoorwaarden bepaald in de CAO's inbouwen (164). De beroepssecretarissen stelden zich over het algemeen restrictiever op. Everling (bedienden) verwierp elke juridische omkadering van de arbeidsverhoudingen, ook de algemeen bindend verklaring van de CAO. Georges Keuwet (metaalbewerkers) kon zich niet verzoenen met rechtspersoonlijkheid, maar bij registratie kon hij zich wel neerleggen (165). Philemon De Witte, secretaris van de Belgische Transportarbeidersbond ging nog verder. Registratie moest ook verworpen worden evenals de beperking tot organisaties met een bepaald juridisch statuut van het recht om CAO's af te sluiten. Emile Gryson, voorzitter van de traditioneel "conservatieve" Algemene Centrale stelde zich soepeler op. Registratie van de vakbonden en een statuut voor de paritaire comités kon hij aanvaarden. Hij was van oordeel dat aan onbesuisde stakingsakties een einde moest komen: "Ook moet ingegaan worden op een of andere wijze tegen wilde stakingen, welke wel niet door een wettelijk statuut maar door andere regelingen dienen vermeden te worden" (166).

164. "Het syndicaal weekend 22-23 mei 1937", in: *De ontvoogding*, juli 1937, XXVI, pp. 104-106, p. 104.

165. *Ibidem*, loc.cit.

166. *Ibidem*, p.105.

De meerderheid van de centrales verzette zich bijgevolg tegen een juridische omkadering van het sociaal overleg, wat goed tot uiting kwam in het perscommuniqué dat na het studieweekend verspreid werd. Rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden werd resoluut verworpen, registratie werd wel aanvaard indien het om een formaliteit ging die de syndicale vrijheid niet in het gedrang kon brengen. De geregistreerde vakbonden zouden zetelen in de paritaire comités die voortaan door de regering moesten geraadpleegd worden over alle aangelegenheden die de gesyndiceerden aan belangden. Geregistreerde bonden konden ook CAO's afsluiten, maar ze zouden noch moreel, noch penaal, noch civielrechtelijk gesanctioneerd worden. Een waarborgsom werd, in tegenstelling tot het ontwerp Buset, resoluut verworpen, terwijl de algemeen bindend verklaring van de CAO wel genade vond (167).

Kortom, het stakingsrecht en de vakbondsvrijheid waren voor de Syndicale Kommissie verworvenheden waaraan onder geen beding mocht getornd worden. Een beperkte institutionalisering van de collectieve arbeidsverhoudingen kon wel aanvaard worden, al was het maar omdat men hoopte dat de CAO's beter zouden nageleefd worden door interventie van de rechterlijke macht.

d. Meer macht voor de vakbeweging?

Jef Rens verdedigde De Mans ideeën binnen de Syndicale Kommissie, later BVV (168). Vanuit die demanistische overtuiging was hij ook voorstander van de bedrijfsorganisatie, op voorwaarde dat ze de syndicale vrijheid niet zou aantasten.

De bedrijfsorganisatie opende volgens Rens nieuwe perspectieven voor de vakbeweging, als aan een aantal voorwaarden voldaan werd. Zo diende de rechtspersoonlijkheid facultatief blijven en mocht de toekenning ervan geen controle van de overheid op de financiën van de bonden mogelijk maken. Bovendien moest de

167. "La communiqué de presse du week-end de Blankenberghe", in: *MSB*, 1937, pp. 132-133.

168. Rens was onder leiding van De Man gepromoveerd met een proefschrift over het fascisme en bleef tot 1940 een overtuigd demanist. H. FAYAT, "In memoriam Jef Rens", in: *Socialistische Standpunten*, 1985, XXXII, pp. 69-71.

band met een politieke partij kunnen behouden blijven. Onder die voorwaarden bood de bedrijfsorganisatie enkel voordelen. De vakbond kon immers rechtsgedingen inspannen om de naleving van de CAO's af te dwingen. De macht van de vakbonden zou hierdoor vergroten, want ze konden rechtstreeks controle uitoefenen op de toepassing van de sociale wetgeving (169).

De bedrijfsorganisatie paste daarenboven zeer goed in de nieuwe strategie die de vakbeweging moest volgen. De tijd dat de vakbond geïnspireerd werd door: "... une conception marxiste de l'Etat..." was voorgoed voorbij. Na vijftig jaar socialistische strijd kon de staat niet langer beschouwd worden als een instrument van het kapitalisme, hij was niet altijd de vijand van de vakbeweging (170). Het kwam erop aan het overheidsbeleid te beïnvloeden en de bedrijfsorganisatie schiep daarvoor de aangepaste kanalen. De raadpleging van de vakbeweging zou via de verschillende raden immers geïnstitutionaliseerd worden (171). De bedrijfsorganisatie gaf de vakbeweging tenslotte de kans haar aktieterrein uit te breiden tot het economische. Had het "Plan van de arbeid" niet aangetoond dat de sociale verworvenheden enkel konden behouden blijven of uitgebreid worden wanneer er economische structuurherformingen doorgevoerd werden?

Bij die organisatie van de Belgische economie kon de vakbeweging betrokken worden via de economische raden die deel uitmaakten van de bedrijfsorganisatie. Op die manier kregen de syndicaten economisch adviesrecht, dat op termijn kon evolueren tot medezeggenschap: "On rencontre ici d'une façon indiscutable une certaine forme de cette vieille idée syndicale de la cogestion", aldus Rens (172).

Bij de socialistische vakbond konden sommigen ook instemmen met een beperkte vorm van bedrijfsorganisatie die voldoende waar-

169. (J.) R(ENS), "Encore quelques considérations au sujet de l'organisation des professions", in: *MSB*, 1937, pp. 175-177, p. 176.

170. *Ibidem*, p.177.

171. J. RENS, *Corporatisme? Non!...*, p. 99.

172. J. RENS, "Notre tâche de demain", in: *Doctrines et actions syndicales. Textes des leçons préparés pour la semaine syndicale de Seraing. Septembre 1939*, Bruxelles, 1939, pp. 111-132.

borgen bood voor de syndicale vrijheid. Een andere groep bleef tegenstander van alles wat maar enigszins zweemde naar corporatisme. De laatste fraktie was in 1935 ontegensprekelijk in de meerderheid. Op het buitengewoon congres over de bedrijfsorganisatie in 1939 waren de rollen omgekeerd. De voorbereiding van het wetsontwerp Heymans over de bedrijfsorganisatie fungeerde hier als katalysator.

2. *De voorbereiding van het wetsontwerp op de bedrijfsorganisatie*

De staking van 1936 maakte het probleem van de bedrijfsorganisatie actueel. De regering beschikte immers niet over aangepaste kanalen om het conflict, dat de vorm van een algemene werkstaking had aangenomen, te pacificeren. In een eerste fase werd een Nationale Arbeidsconferentie samengeroepen (driedelig: regering, vakbonden en werkgevers), en werden in alle sectoren paritaire comités ingevoerd (173). De studie van de bedrijfsorganisatie werd ditmaal door de regering wel ter harte genomen, de staking van 1936 zal hieraan wel niet vreemd geweest zijn. Minister van Economische Zaken Philip van Isacker belastte Velge met de redactie van een basistekst. Het voorontwerp dat Velge op het congres van de katholieke patroons voorstelde in september 1936, was er een exacte kopie van (174).

Er werd een interministeriële commissie samengesteld om op basis van het ontwerp een compromis uit te werken. Emile Vandervelde (BWP), minister van Volksgezondheid was voorzitter van de groep die verder bestond uit Hubert Pierlot (katholiek), minister van landbouw, François Bovesse (liberaal) minister van Justitie, Marcel-Henri Jaspar (liberaal), minister van Vervoer en Achille Delattre (BWP), minister van Arbeid en Sociale Voorzorg. Ze werden bijgestaan door een comité van deskundigen van de drie politieke families: Arendt en Velge vertegenwoordigden de katholieke partij, Rens en Max Buset de BWP en Paul Boël en Henri Janne, werkzaam op de studiedienst van de liberale partij zetelden voor de

173. E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *op.cit.*, p. 244-245.

174. De tekst van het ontwerp wordt bewaard in: Algemeen Rijksarchief Brussel, (ARAB), *Papieren Van Isacker*, Serie 1, nr. 42.

liberale familie. De experts deden het voorbereidend werk voor de ministers. Eind januari 1937 legde Arendt een verslag voor aan de ministeriële commissie. De inbreng van de socialisten was vrijwel onbestaande: Buset verbleef in Spanje en Rens zou te druk bezet geweest zijn (175). Een meer aannemelijke verklaring voor Rens' afwezigheid is het toen nog sterke verzet tegen de bedrijfsorganisatie binnen de socialistische vakbond.

De BWP had intussen wel een tegenvoorstel klaar, het project Delattre, dat nooit integraal gepubliceerd werd en waarvan we derhalve enkel de hoofdlijnen kunnen aangeven (176).

Het was een uitgewerkte versie van het voorstel Buset. Er was een paragraaf over de ondernemingsafgevaardigden aan toegevoegd. Ze zouden verkozen worden door het personeel op lijsten samengesteld door de vakbonden. Ze waren bevoegd om de klachten van het personeel aan de directie voor te leggen. Naast de paritaire comités werd tevens een overkoepelend nationaal paritair comité voorzien. De leden zouden ook voor de werknemers en de werkgevers verkozen worden (177). Dit comité kan beschouwd worden als de verre voorloper van de huidige Nationale Arbeidsraad en mag niet verward worden met de Nationale Arbeidsconferentie, een drieledig ad hoc orgaan dat voor het eerste werd bijeengeroepen na de staking van 1936 (178).

De rechtspersoonlijkheid zou facultatief blijven en voor de naleving van de CAO zou een waarborgsom kunnen bedongen worden (179). De experts hielden in hun verslag rekening met het voorstel Delattre: de rechtspersoonlijkheid werd op een soepele wijze geregeld en zou niet verplicht gesteld worden. Het stelsel van de ondernemingsafgevaardigden werd eveneens weerhouden maar niet voor kleine en middelgrote ondernemingen. Voor de CAO's werden twee stelsels voorzien: de collectieve akkoorden,

175. "De bedrijfsorganisatie", in: *ACV-blad*, 1937, IX, pp. 699-711, p. 702.

176. J. RENS, *Corporatisme? Non!...*, pp. 91-94.

177. *Ibidem*, p. 94.

178. E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *op.cit.*, p. 223.

179. J. ARENDT, "Hoe ver staat het in België met de wettelijke organisatie der bedrijven?", in: *GMG*, 1939, XXXIV, pp. 513-523, p. 516.

waaraan geen sankties verbonden werden en de werkelijke contracten, waarbij overtredingen strafrechtelijk beteugeld werden (180). De koppeling rechtspersoonlijkheid-contractuele aansprakelijkheid voor de niet-naleving van de CAO viel bijgevolg weg. Net als in het ontwerp Velge werd de invoering van sektoriële en van één nationale economische adviesraad voorgesteld. Voor de economische reglementering werd teruggegrepen naar de procedure van KB nr. 62 (181).

De debatten in het CERE

In de derde commissie van het "Studiecentrum voor de hervorming van de Staat" werd in dezelfde periode gedebatteerd over de bedrijfsorganisatie (182).

Arendt was voorzitter van een commissie van vooraanstaande specialisten inzake bedrijfsorganisatie. De al eerder genoemde Henri Janne vertegenwoordigde de liberalen, samen met de ULB-hoogleraar Herbert Speyer die zich in 1935 nog tegen het corporatisme gekant had (183).

De katholieke wereld was vertegenwoordigd door Arendt, Velge, ACV-voorzitter Henri Pauwels, de economen Fernand Baudhuin en Gaston Eyskens. Verder zetelden drie industriëlen, Ernest Solvay, Paul Boël en CCI-voorzitter Gustave Léo Gérard, die soms vervangen werd door Paul Goldschmidt, één van de directeurs van het centraal nijverheidscomité (184).

Rens was de enige BWP-er in de commissie, maar hij liet het al na de eerste vergadering afweten. Hij was toen van mening dat de katholieken met de bedrijfsorganisatie uitsluitend de bedoeling

180. "De bedrijfsorganisatie", in: *ACV-blad*, p. 703.

181. *Ibidem*, p.704.

182. *De hervorming van den staat*, Luik, 1937, pp. 225 e.v. We gebruiken de meer ingeburgerde franstalige afkorting CERE.

183. H. SPEYER, *op.cit.*

184. *De hervorming...*, p. 227.

hadden de vakbonden te muilkorven. Rens wou dan ook niet verder aan de besprekingen deelnemen (185).

Aan de hand van de notulen van de vergaderingen, bewaard in het archief Velge kunnen we de debatten reconstrueren. Dit is zeker niet onbelangrijk, want in de praktijk werd de tekst van het regeringsontwerp door het CERE opgesteld: "Pratiquement, ce sont les projets résultant de nos délibérations qui forment la base de la discussion au comité ministériel et qui sont vraisemblablement adoptées sans grand changement" stelt Arendt (186).

Bovendien kennen we het standpunt van het CCI dat tot dan toe het stilzwijgen bewaard had over de bedrijfsorganisatie. Goldschmidt en Gerard vonden in de corporatistische ideologie toch interessante aanknopingspunten (187). Volgens het CCI traden de vakbonden met de regelmaat van de klok de CAO's met de voeten. Om die bewering te staven werd een hele bundel overtredingen aan de commissie overgemaakt (188). Een goed uitgebouwde bedrijfsorganisatie met civielrechtelijke en strafrechtelijke sancties tegens vakbondssecretarissen die de CAO's niet naleefden, zou alvast een soliede garantie voor de sociale vrede inhouden (189). Boël eiste — en daarmee zat hij op dezelfde golfenlengte als René Goris — een absoluut verbod op staking en lock-out gedurende de hele looptijd van de CAO (190). Velge was meer toegeeflijk. Hij meende dat een waarborgsom voldoende zou zijn om de naleving van de CAO's af te dwingen (191).

-
185. Proces verbaal van de vergadering van 8 december 1936, p. 1-2, ARAB, *Papieren Velge*, nr. 307.
186. Proces verbaal van de vergadering van 4 maart 1937, p. 1, *Ibidem*.
187. Nota van G.L. Gérard van 21 december 1936, *Ibidem*.
188. ARAB, *Papieren Velge*, nr. 304.
189. Nota van G.L. Gérard, *op.cit.*, pp. 2-7.
190. Proces verbaal van de zitting van 4 maart 1937, ARAB, *Papieren Velge*, nr. 307.
191. Proces verbaal van de zitting van de vergadering van 12 januari 1937, p. 6, *Ibidem*.

Het ACV bracht een belangrijke nuancering aan bij haar vroegere stellingnames. Strafrechtelijke sancties tegen "opruimende vakbondsleiders" voorzien in het eerste voorstel Heyman, werden door Arendt afgewezen omdat ze onrealiseerbaar zouden zijn. Pauwels vond de contractuele aansprakelijkheid al een voldoende waarborg. Bovendien kon niemand een patroon verplichten een CAO af te sluiten wanneer hij oordeelde dat de sancties niet waterdicht waren (192).

Het ACV was er zich overigens van bewust dat haar voorstellen het stakingsrecht aantastten. Arendt sprak van een "inégalité de fait" tussen patroons en vakbonden. Wanneer een werkgever zich niet langer wou houden aan de lonen en de arbeidsvoorwaarden vastgelegd in de CAO zegde hij de overeenkomst op of sloot geen nieuwe CAO af. Voor de vakbeweging lagen de kaarten anders: de vooropzeg van een CAO werd door de arbeiders geïnterpreteerd als een stakingsaanzegging. Als het tot een staking kwam tijdens de looptijd van de CAO, kon de vakbond aansprakelijk gesteld worden voor de schade (193).

Een tweede knelpunt binnen de commissie was de economische medezeggenschap voor de vakbonden. Gerard wees elke vorm van inspraak van de vakbeweging in de economische materies resoluut van de hand. De vakbondsleiders waren volgens Gerard incompetent en de syndicaten mochten geen enkele verantwoordelijkheid opnemen (194). Een gelijkaardige argumentatie werd ook door René Goris ontwikkeld. Velge toonde zich ook hier meer tegevoetkomend. Hij verdedigde, weliswaar in vage termen, economische medezeggenschap voor de werknemers: "...en collaborant avec les patrons, sur le plan général de la profession, les ouvriers acquièrent une éducation et une expérience dont finalement toute la communauté profitera" (195). Velge hoopte wellicht dat de vakbonden zich minder revendicatief zouden opstellen wanneer ze met de economische realiteit geconfronteerd werden.

192. Proces verbaal van de zitting van 9 februari 1937, p. 1, *Ibidem*.

193. *Ibidem*, pp. 2-3.

194. Nota van G.L. Gérard, *op.cit.*, pp. 3-5.

195. Proces verbaal van de zitting van 19 januari 1937, p. 2, *Ibidem*.

Het ACV bracht bij haar vroeger officieel standpunt-economische medezeggenschap via paritaire raden — een niet onbelangrijke nuance aan. Pauwels antwoordde op het argument dat het economische het exclusieve terrein van de patroons was, het volgende: "Il ne s'agit pas pour tous les ouvriers de participer à la gestion d'une entreprise déterminée. Chaque patron doit garder la pleine responsabilité de son exploitation. Mais les travailleurs demandent simplement d'être *entendus* (onze onderstreping) sur toutes les questions intéressant à l'ensemble de la profession" (196). Van bindende richtlijnen was niet langer sprake. Had de ACV-top haar militanten de hele tijd zomaar iets voorgespiegeld? De ondernemingsafgevaardigden gaven ook stof voor discussie. Boël en Gérard waren er helemaal niet voor te vinden omdat ze de sociale vrede in het gedrang zouden brengen. Arendt en Pauwels, gesteund door Baudhuin, verdedigden de ondernemingsafgevaardigden. Door over kleine klachten met de directie overleg te plegen zou de kans op sociale conflicten verminderen (197).

Kortom, binnen het CERE stonden twee fracties van het patronaat tegenover elkaar. De "harde" vleugel vertegenwoordigd door het CCI, dat weliswaar geen vragende partij was voor de bedrijfsorganisatie, wilde de vakbeweging muilkorven met hetzelfde middel als René Goris: een strafrechtelijk stakingsverbod. Van enige economische inspraak voor de vakbonden kon evenmin sprake zijn. Daartegenover stond Velge: hij was tevreden met een waarborgsom om de CAO's te sanctioneren en kon zich wel neerleggen bij economische medezeggenschap voor de syndicaten. Het ACV sloot daar ten dele bij aan.

Het is alleszins opvallend dat de Waal Henri Pauwels, gezien zijn leidinggevende positie, zich vrij terughoudend opstelde wanneer sancties voor de overtreding van de CAO ter sprake kwamen. Zelfs Arendt wees op de gevaren die de vroegere ACV-voorstellen inhielden voor het stakingsrecht, maar zoals we verder zullen zien trok hij daaruit geen consequenties en nam later weer een ander standpunt in.

196. *Ibidem*, loc.cit.

197. Proces verbaal van de vergadering van 12 januari 1937, p. 3-4., *Ibidem*.

Uit de debatten in het CERE resulteerde een voorontwerp van wet dat werd overgemaakt aan het interministerieel comité (198).

Het latere ontwerp Heymans en het ontwerp dat Velge in opdracht van het interministerieel comité redigeerde bevatte elementen die in het CERE werden uitgewerkt, zo kunnen we althans afleiden uit de samenvatting die Arendt van het ontwerp Velge gaf (199).

Zo konden de vakbonden opteren voor rechtspersoonlijkheid of voor registratie. Het eerder aangestipte onderscheid tussen CAO's (echte contracten en voorbehouden voor vakbonden met rechtspersoonlijkheid) en arbeidersakkoorden was ook in het CERE ontstaan. De naleving van de CAO's zou gegarandeerd worden door een waarborgsom, terwijl de vakbonden aansprakelijk waren voor "kwaadwillige" redevoeringen van hun leiders (200).

Ondernemingsafgevaardigden zouden ingesteld worden in bedrijven met minstens 50 werknemers (201). Voor het institutioneel kader en de economische reglementering werd teruggegrepen naar het ontwerp Velge uit september 1936 (202).

Het ontwerp van de tweede regering Van Zeeland dat we hiervoor in grote trekken schetsten, was klaar einde maart 1937, maar werd nooit aan het parlement voorgelegd. Volgens Van Isacker wegens onenigheid in de ministerraad. De liberalen steunden het ontwerp pas na lange aarzeling, terwijl de socialisten bleven dwarsliggen. De BWP was overigens verdeeld. De Man en Spaak steunden het ontwerp, Vandervelde nam geen standpunt in (hij wachtte op een uitspraak van zijn partij) en de minister van openbare werken verzette zich (203). Om uit de impasse te komen pleegde de

198. *De hervorming...*, p. 235.

199. J. ARENDT, "Schets van een voorontwerp van wet op de bedrijfsorganisatie in België", in: *ACV-blad*, 1937, IX, pp. 366-379.

200. *De hervorming...*, pp. 249-253.

201. *Ibidem*, pp. 256-258.

202. *Ibidem*, pp. 264-266 en 272-276.

203. P. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk. Nagelaten memoires*, Antwerpen, 1953, pp. 224-225.

regering overleg met een speciale BWP-delegatie die bestond uit Max Buset en Arthur Wouters. Buset bleef dwarsliggen en werd door Van Isacker dan ook betiteld als een "onhebbelijk man" (204).

Het kabinet Janson zette de studie van de bedrijfsorganisatie verder maar bereikte geen resultaat omdat socialisten en liberalen bezwaren bleven opperen (205).

Over deze toch wel cruciale fazen in het besluitvormingsproces hebben we nergens meer informatie gevonden, ook niet in de pers. Toonaangevende kranten zoals "Le vingtième siècle", "Le Soir", "L'indépendance belge" of "De Standaard", besteedden aan de problematiek nauwelijks aandacht.

In 1938 kwam de regering Spaak, driedelig samengesteld en gevormd zonder consultatie van de BWP of de parlementaire fracties, eindelijk met een wetsontwerp dat aan de socialistische verzuchtingen ruimschoots tegemoet kwam (206).

3. *Het wetsontwerp Heymans*

Om aan de bedrijfsorganisatie te kunnen participeren moesten de beroepsverenigingen een juridisch statuut aannemen. Ze hadden de keuze tussen rechtspersoonlijkheid of inschrijving in het "register der beroepsverenigingen". De registratie was slechts een formaliteit. De betrokken organisatie moest enkel naam, zetel, doel, geografisch en professioneel werkgebied, de namen van de bestuurders en het ledenaantal aan de "secretaris generaal der beroepen", de topambtenaar van de bedrijfsorganisatie, overmaken. De verklaring werd jaarlijks hernieuwd. Om de representativiteit van een organisatie te bepalen mocht de "secretaris generaal der beroepen" zich op de zetel van de vereniging vergewissen van de juistheid van het opgegeven ledenaantal, maar hij was gebonden door het beroepsgeheim. Geregistreerde beroepsverenigingen of

204. *Ibidem*, p.227.

205. *Ibidem*, p.228.

206. E. WITTE & J. CRAEYBECKX, *op. cit.*, p. 245.
Wetsontwerp op de beroepsorganisatie en de economische reglementering. Parlementaire documenten. Senaat, Gewone zitting 1938-1939, nr. 7.

syndicaten met rechtspersoonlijkheid mochten rechtsgedingen inspannen om collectieve belangen of individuele belangen van hun leden verdedigen (207).

In elke sektor van handel en nijverheid werd van rechtswege een paritair comité opgericht, eventueel aangevuld met een subcomité (bv. non-ferro binnen de metaal). Op verzoek van een geregistreerde beroepsvereniging kon de Koning daarenboven regionale comités oprichten of aparte paritaire comités voor de kleine en middelgrote ondernemingen (208). Op die manier zouden de arbeidsvoorwaarden in de kleinere bedrijven wellicht in ongunstige zin evolueren.

De leden van de comités werden voorgesteld door de geregistreerde beroepsverenigingen en aangeduid door de Koning die rekening moest houden met de representativiteit van de organisaties (209). De belangrijkste taak van de paritaire comités bestond in het afsluiten van CAO's. De sanktionering werd restrictief geregeld: de partijen konden enkel een waarborgsom bedingen, andere sakties konden niet worden toegepast, ook niet na onderling akkoord tussen de partijen. Betwistingen werden voorgelegd aan de werkrechtensraad of bij onstentenis aan het vredegerecht, tenzij in de CAO Een arbitrageclausule werd ingeschreven (210). De paritaire comités konden tevens overgaan tot de invoering van ondernemingsafgevaardigden (211).

Naast een paritair comité zou in elke nijverheidstak een beroepsraad worden opgericht. Alle geledingen van de sektor moesten erin vertegenwoordigd zijn, zodat de raden, zoals in het ontwerp Velge niet paritair samengesteld zouden zijn. De wijze van aanduiding van de leden was dezelfde als voor de paritaire comités.

De beroepsraden hadden adviesrecht over economische vraagstukken voorgelegd door regering, parlement, of economische raad.

207. *Ibidem*, pp. 29-33 en 36-38.

208. *Ibidem*, pp. 40-45.

209. *Ibidem*, pp. 45 & 47-48.

210. *Ibidem*, pp.40-44.

211. *Ibidem*, p.48.

Ze mochten ook op eigen initiatief adviezen uitbrengen (212). De economische raad overkoepelde de beroepsraden. Hij had adviesrecht over nationale economische materies. De economische raad was evenmin paritair samengesteld: slechts 22 van de 65 leden werden door de vakbonden voorgedragen (213).

De Raad voor economische reglementering was het meest invloedrijke orgaan. De raad bestond uit 30 leden, 10 magistraten en 20 specialisten: economen, sociologen, agronomen en industrielen. De inspraak van de vakbeweging was in de raad nagenoeg onbestaande. De Koning benoemde de leden op voordracht van de universiteiten (4 leden), de Economische Raad (10 leden) en de minister van Economische Zaken (16 leden), die zijn kandidaten naar voor schoof na raadpleging van de representatieve beroepsverenigingen (214). De vakbeweging had bijgevolg geen enkele garantie dat zijn een bepaald aantal vertegenwoordigers in de raad had. Van pariteit was a fortiori geen sprake.

De economische reglementering vormde het sluitstuk van het ontwerp. De bedrijfsreglementen konden het toepassingsgebied van een CAO uitbreiden tot een hele sektor, verplichte kartelleringsmaatregelen opleggen of praktijken die de sektor schade berokken- den verbieden (215).

De patroons hielden de teugels nog stevig in handen. Een paritair comité kon wel een verzoek indienen om een CAO algemeen bindend te verklaren, maar het initiatief voor economische reglementen kon alleen uitgaan van een vereniging van producenten of verdelers. Een lid van de economische raad had ook initiatiefrecht, maar enkel wanneer hij toestemming had van het bureau van de raad (216).

De staat had helemaal geen initiatiefrecht, maar kreeg meer arm- slag dan in de procedure van KB nr. 62. De minister van Econo-

212. *Ibidem*, pp. 49-51.

213. *Ibidem*, pp. 52-53.

214. *Ibidem*, pp. 62-63.

215. *Ibidem*, pp. 56-58.

216. *Ibidem*, pp. 57-58.

mische Zaken kon immers met een in ministerraad overlegd KB een beslissing treffen die indruiste tegen het negatief advies van de Raad voor economische reglementering (217).

Het wetsontwerp had ontegensprekelijk een compromiskarakter. De syndicale vrijheid kwam niet erg in het gedrang terwijl anderzijds aan de patronale prerogatieven niet geraakt werd. Het economisch initiatief bleef bij de werkgevers, staatsinterventie werd geweerd en van reële economische medezeggenschap voor de vakbeweging was geen sprake.

Reacties

Het ontwerp werd koel onthaald. APIC oordeelde dat de geregistreerde beroepsverenigingen teveel voordelen kregen die voorbehouden moesten blijven aan organisaties met rechtspersoonlijkheid (218). Het werd met niet zoveel woorden gezegd, maar deze kritiek sloeg op de beperkte sanctie voor de CAO: bij gebrek aan rechtspersoonlijkheid kon de contractuele aansprakelijkheid niet spelen. De vermindering van het aantal magistraten in de Raad voor economische reglementering en het beperken van zijn bevoegdheden vonden evenmin genade (219).

Bij het LACVW werd een speciale commissie opgericht om het wetsontwerp te evalueren. Behalve Rene Goris maakte ook Gaston Craen, Goris' zwager en Robert Vandeputte er deel van uit. Het wetsontwerp werd beschouwd als een onvolledig vertrekpunt voor de bedrijfsorganisatie, de rechtspersoonlijkheid was immers niet verplicht. Het ontwerp had volgens het LACVW vooral een "opvoedend" karakter. Bij de economische reglementering hadden de Vlaamse katholieke patroons dezelfde bedenkingen als hun Waalse collega's (220).

217. *Ibidem*, pp. 56-60.

218. R. CARDIN, "Le projet de loi sur l'organisation professionnelle", in: *BSI*, 1939, nr. 103, pp. 122-124, p. 123.

219. *Ibidem*, p. 124.

220. LACVW, Vertrouwelijke nota van de studiecmissie over de bedrijfsorganisatie dd. 6 januari 1939, UFSIA, *Papieren Goris*, nr. 14/48.

Arendt was niet gelukkig met het "onvolmaakte" wetsontwerp. Hij nam aanstoot aan de zwakke sanktie voor overtreders van de CAO. De CAO's moesten echte beroepsreglementen worden, met strafrechtelijke sancties voor overtreders, zo argumenteerde hij (221). Hiermee was hij in tegenspraak met het standpunt dat de ACV-vertegenwoordigers in het CERE hadden ingenomen.

Arendt was daarenboven van oordeel dat de minister van Economische Zaken teveel macht naar zich toetrok en dat de bevoegdheden van de beroepsraden en van de economische raad geusepeerd werden door de Raad voor economische reglementering. Hij vond evenmin maatregelen tegen misbruiken van de kartels (222).

In 1939 wijdde het BVV een buitengewoon congres aan het ontwerp Heymans. Rens'oordeel was vrij positief. De syndicale vrijheid kwam niet al te zwaar op de helling te staan omdat de rechtspersoonlijkheid facultatief bleef.

Op het vlak van de sanctionering van de CAO had de vakbeweging weliswaar een toegeving moeten doen. Met de waarborgsom werd het principe van de sanctionering van de overtreders van de CAO aanvaard. Anderzijds konden de werkgevers nooit andere straffen of boetes bedingen en alles wel beschouwd was de waarborgsom een zwakke sanktie.

Rens was er zich wel van bewust dat de patroons konden proberen een waarborgsom in een CAO te doen inschrijven in ruil voor aanzienlijke sociale concessies (223).

Aparte paritaire comités voor de KMO's konden onder geen enkel beding aanvaard worden omdat ze zouden leiden tot de creatie van een tweede minderwaardig arbeidsrechtelijk circuit. Rens werd nog steeds bekoord door de beroepsraden en de economische raad omdat via die kanalen de vakbeweging voor het eerst op gelijke voet met de patroons economische adviezen kon uitbrengen (224).

221. J. ARENDT, "Hoe ver(II)", in: *GMG*, 1939, XXXIV, pp. 571-587, pp. 583-585.

222. J. ARENDT, *Les professions.....*, pp. 408-409.

223. J. RENS, *Analyse critique du projet de loi sur l'organisation des professions et de la réglementation économique. Rapport soumis au congrès extraordinaire du dimanche 16 avril 1939*, Bruxelles, s.d., pp. 6-9.

224. *Ibidem*, pp. 12-15.

Rens werd op het congres door de meerderheid van de gemandateerden gevolgd. Het ontwerp Heymans werd goedgekeurd met 376 stemmen voor, 112 tegen en 6 onthoudingen (225).

De gespannen internationale situatie was er de oorzaak van dat het ontwerp Heymans nooit in het parlement besproken werd...

V. SLOTBESCHOUWINGEN

Het corporatisme was in de dertiger jaren in politieke en syndicale kringen een druk besproken onderwerp. Het beroerde niet alleen de katholieke wereld, hoewel daar de oorsprong lag, heel België werd erbij betrokken, niet in het minst de socialistische vakbond.

De discussie over de verschillende vormen van corporatisme kwam op gang na het verschijnen van de encycliek *Quadragesimo Anno*.

Er werden verschillende modellen naar voor geschoven. We konden hier alleen aandacht besteden aan de plannen die realiseerbaar waren binnen de democratische structuren. Dit houdt een belangrijke beperking in. We zijn nauwelijks ingegaan op groepen of personen die voorstander waren van de invoering van een corporatisme naar fascistisch model. We hopen die leemte in een andere publicatie op te vullen.

Dit debat over het corporatisme werd gevoerd temidden van een specifiek sociaal en politiek spanningsveld ontstaan uit de gewijzigde machtsverhoudingen tussen kapitaal en arbeid na de eerste Wereldoorlog. Na de erkenning van het stakingsrecht en de verovering van het algemeen stemrecht werd de arbeidersbeweging een reële machtsfactor. Het patronaat was sterk verontrust door deze nieuwe krachtsverhoudingen. Een linkse parlementaire meerderheid kon in principe afbreuk doen aan zijn prerogatieven al was het maar door een uitbreiding van de sociale wetgeving of door overheidsinterventie in de economische sfeer zoals in "Het plan van den arbeid" werd vooropgesteld. De crisis maakte de "etatisti-

225. CGTB, *Congrès syndical extraordinaire consacré à l'organisation des professions. Tenue le 21 mai 1939 à la maison du peuple de Bruxelles. Compte rendu sténographique*. Bruxelles, s.d., p. 57.

sche dreiging" wel bijzonder groot, het marktmechanisme was niet meer in staat het economisch evenwicht te verzekeren. Na de schrapping van art.310 uit het strafwetboek waren de vakbonden in staat het produktieproces te verlammen door stakingen. Tijdens de crisis was dat dubbel zo erg, de grote kapitalen geïnvesteerd in technologisch meer geavanceerde machines stonden immers op het spel. De overcapaciteit die vooral in de zware nijverheid reëel was dreigde anderzijds minder produktieve ondernemingen ten gronde te richten, vandaar de vraag naar verplichte kartels die aan alle fabrikanten een bepaalde afzet en winstmarge garandeerden. De crisis bood het patronaat niettemin één voordeel: de arbeidersbeweging werd erdoor verzwakt.

De Leuvense hoogleraar arbeidsrecht en juridisch adviseur van APIC Henri Velge werkte in 1936 een voorontwerp van wet uit dat erop gericht was staatsbemoeienis gedeeltelijk uit te schakelen door verplichte kartelvorming mogelijk te maken en de sociale vrede te handhaven door een strakke juridische omkadering van de collectieve arbeidersverhoudingen. De rechtspersoonlijkheid voor de vakbonden vormde het sluitstuk van het ontwerp. Bij overtredingen van de "vredesplicht", vervat in de CAO's konden de syndicaten aansprakelijk gesteld worden en opdraaien voor de schade. Later nam Velge genoegen met een waarborgsom, die de benadeelde partij kon opeisen wanneer de sociale vrede niet gehandhaafd bleef.

Het ligt voor de hand dat daardoor het stakingsrecht ernstig in het gedrang zou gebracht worden.

Voor de economische reglementering greep Velge terug naar de procedure van het KB nr. 62 uit 1935. De uit juristen bestaande raad voor economische geschillen speelde een sleutelrol. Hij had een feitelijk vetorecht tegenover de beslissingen van de regering. Het stelsel was zo geconcipieerd dat staatsinterventie in de economie onmogelijk werd. Hoeft het gezegd dat de vakbonden in het economisch luik van de bedrijfsorganisatie enkel een adviserende rol toebedeeld kregen en bij de economische reglementering niets in de pap te brokken hadden?

Het LACVW, de nederlandstalige katholieke patroonsorganisatie, stelde zich, wellicht onder invloed van de ongunstiger positie van de socialistische vakbond in Vlaanderen, radicaler op. René Goris,

zowat de ideoloog van de beweging, was een anti-democraat zijn uitvallen tegen het eas laten daarover geen twijfel bestaan. De vakbonden was hij evenmin genegen, hij wou hen opheffen door de invoering van een eenheidssyndicalisme met nagenoeg verplicht lidmaatschap en totaal verlammen door een strafrechtelijk stakingsverbod. Hij haalde zijn inspiratie in het Italië van Mussolini. Van enige economische medezeggenschap voor de vakbonden kon voor Goris uiteraard geen sprake zijn.

Hij zag ook wel in dat zijn plannen binnen de democratische politieke structuren onrealiseerbaar waren en sloot zich op het gezamenlijk congres van APIC en LACVW in 1936 bij het voorontwerp Velge aan.

De christelijke arbeidersbeweging was een van de grootste, zonet de grootste promotor van het corporatisme. De doctrine, uitgewerkt door pater Arendt, het hoofd van de ACV-studiedienst, was niet gespeend van dubbelzinnigheden. Ondanks het felle anti-kapitalistische discours en de radicale voorstellen op het congres van 1932 en in het blad van de voedingscentrale enkele jaren later, zou aan de patronale autoriteit omzeggens niet getornd worden. In de onderneming bleef de werkgever heer en meester, daarover bestond niet de minste twijfel. Militanten en vrijgestelden werd voorgehouden dat de vakbonden op sectorieel vlak economisch medebeheer zouden verwerven. De paritaire comités zouden immers de produktie kunnen beperken en reglementeren en een prijzenpolitiek voeren. De oprichting van nieuwe ondernemingen werd daarenboven afhankelijk gemaakt van hun toestemming.

Kortom, de bedrijfsorganisatie zou een middel zijn om de macht van de vakbeweging uit te breiden tot het economisch terrein. Bij andere gelegenheden, bij de debatten in het CERE, in het boek dat Arendt in 1933 in de reeks van ACJB publiceerde en in het wetsvoorstel Heyman uit 1934 was alleen nog sprake van adviesrecht over economische kwesties.

Vanuit de ideologie van klassenverzoening, die de aktie van de christelijke arbeidersbeweging moest leiden, was de top van het ACV bereid de syndicale vrijheid en het stakingsrecht op te offeren aan de sociale vrede. Het ACV was immers gewonnen voor de toekenning van de rechtspersoonlijkheid aan de vakbonden en in het wetsvoorstel Heyman werden behalve civiel- ook straf-

rechtelijke sancties voorzien voor overtreders van de CAO. Het valt te betwijfelen of de gewone militant, die in de fabriek rechtstreeks met het patronaat geconfronteerd werd, er ook van overtuigd was dat het overleg de enige toelaatbare strategie was om de belangen van de werknemers te verdedigen. Wellicht moet het dubbelzinnige standpunt van het ACV over het economisch luik van de bedrijfsorganisatie met deze spanning tussen top en basis in verband gebracht worden. De ACV-leiding zou haar militanten er moeilijk kunnen van overtuigen de syndicale vrijheid zonder concessie van patronale kant op het spel te zetten. Vandaar het anti-kapitalistische discours en de verregaande invulling van de economische bevoegdheden van de paritaire comités.

De socialistische vakbond was op het einde van de jaren dertig weliswaar ook voorstander van een beperkte vorm van bedrijfsorganisatie, maar daar lagen de kaarten toch anders. Er was geen enkele socialistische syndicalist die wou laten raken aan het stakingsrecht, de Syndicale Kommissie en later het BVV bleven resoluut gekant tegen elke poging om aan de vakbonden de rechtspersoonlijkheid op te dringen en de syndicaten te sanctioneren bij overtredingen van de "vredesplicht". Het wetsontwerp Heymans uit 1938 vond wel genade bij het BVV omdat de rechtspersoonlijkheid niet verplicht was om in het overlegcircuit te worden opgenomen en de waarborgsom de enige facultatieve sanctie voor overtredingen van de CAO was.

De demanistische rechtervleugel binnen de socialistische bond, met Jef Rens als invloedrijk woordvoerder, bleek zelfs een warm voorstander van het wetsontwerp. Zij werden verleid door het beperkt economisch adviesrecht dat de vakbond via de beroepsraden zou verwerven.

Al bij al moet dit gunstig onthaal van een beperkte vorm van bedrijfsorganisatie, die het wetsontwerp Heymans toch was, beschouwd worden als een exponent van de reformistische strategie, die na de eerste wereldoorlog door de syndicale leiding in een nog sterkere mate werd toegepast. Het stakingswapen werd hoe langer hoe meer naar de achtergrond verdrongen en beschouwd als een laatste drukkingsmiddel. De vakbondssecretarissen geloofden meer en meer in het sociaal overleg, dat met de bedrijfsorganisatie veralgmeend en geïnstitutionaliseerd zou worden.

De marxistisch geïnspireerde linkerkzijde, onder leiding van Louis De Brouckère bleef zich verzetten tegen elke vorm van bedrijfsorganisatie vanuit principiële en strategische overwegingen. Een socialistische vakbond moest een combattieve organisatie blijven en mocht zich niet integreren in de burgerlijke staat. Bovendien betekende elke vorm van bedrijfsorganisatie een aantasting van de syndicale vrijheid.

De linkervleugel was op de studiedagen van 1935 nog in de meerderheid, maar vier jaar later moesten de tegenstanders van de bedrijfsorganisatie het onderspit delven. Op het buitengewoon congres van 1939 werd het wetsontwerp Heymans met een ruime meerderheid aanvaard.

Kortom, in 1939 bestond er, na lange palavers, consensus over een minimalistisch wetsontwerp op de bedrijfsorganisatie, dat om een aantal redenen nooit een wet werd. Op termijn heeft de discussie over de verschillende vormen van corporatisme wel resultaten opgeleverd. Er kwam een bezinning op gang en er werden standpunten ingenomen over een systeem van permanent sociaal overleg, een pijler van het na-oorlogse politieke stelsel. Het institutioneel raamwerk van deze "overlegeconomie" kwam tot stand tussen 1945 en 1952. In verschillende fasen werden nationale, sectoriële en bedrijfsgerichte organen met economische en sociale bevoegdheden opgericht (226). Het model was in meerdere opzichten geënt op de wetgevende initiatieven uit de dertiger jaren, meer bepaald op het ontwerp Heymans. Als voorbeeld kunnen we de algemeen bindend verklaring van het CAO aanhalen, de veralgemening en institutionalisering van de paritaire comités en de creatie van adviserende economische raden (de bedrijfsraden en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven).

226. We bedoelen: de besluitwet van 1945 op de paritaire comités, de wet van 1948 op de bedrijfsorganisatie, het nationaal akkoord over de syndicale delegatie (1947) en de wetten die de veiligheidscomités en de Nationale Arbeidsraad instelden, beide daterend uit 1952.

Een goed overzicht van de verschillende organen met een korte situering bij; G. VAN ACKER, "De ontwikkeling van de overlegeconomie", in: R. BLANPAÏN (red.), *Dertig jaar Belgische arbeidsverhoudingen*, Deventer, 1977, pp. 53-86.

Rekening houdend met de gunstiger machtspositie van de arbeidersbeweging na de tweede wereldoorlog, waren er natuurlijk ook verschillen.

De vakbonden konden het gevaar van de rechtspersoonlijkheid afwenden en slaagden er zelfs in de syndicale erkenning op het niveau van de onderneming af te dwingen met de invoering van de ondernemingsraden, de comités voor veiligheid en de syndicale afvaardiging (227). De vakbondsafgevaardiging was nog in een ander opzicht van betekenis. Het was een revendicatief orgaan, in tegenstelling tot de andere raden van de bedrijfsorganisatie die allemaal, met uitzondering van de veiligheidscomités misschien, geconcipieerd werden in een geest van klassenverzoe-ning, net zoals in de corporatistische plannen uit de dertiger jaren. Alles wel beschouwd geeft de term "neo-corporatisme" treffend de essentie van de overleconomie weer...

**Initiatives du législateur
à propos de l'organisation des entreprises
dans les années trente en Belgique**

PAR

D. LUYTEN

Résumé

Dans la perspective des débats sur le corporatisme, menés dans les années '30, un certain nombre d'initiatives législatives ont vu le jour. Les participants au débat, le patronat catholique organisé, le mouvement ouvrier chrétien et le syndicat socialiste proposaient des interprétations propres du corporatisme, vu comme "organisation des entreprises".

L'ACVW proposait de transposer le modèle italien en Belgique, tandis que l'APIC et le mouvement ouvrier chrétien défendaient

227. *Ibidem*, passim.

un encadrement juridique strict des conventions professionnelles collectives, et l'extension de la concertation sociale à des matières économiques.

Au congrès catholique de Malines les patrons chrétiens flamands et wallons adoptaient des positions unanimes. Ils soutenaient l'avant-projet de loi rédigé par le professeur de droit du travail à Louvain, Henri Velge. Il donnait à la doctrine corporatiste de l'APIC sa forme juridique. Entre-temps Hendrik Heyman avait introduit plusieurs propositions de loi pour réaliser l'organisation des entreprises telle que la concevait le mouvement ouvrier chrétien.

Le syndicat socialiste ne pouvait accepter ces initiatives législatives, surtout parce qu'elles mettaient en danger la liberté syndicale. La "Commission Syndicale" pouvait admettre une forme limitée de corporatisme, à condition qu'elle ne menaçait pas le droit à la grève. Cette attitude n'était pas seulement expliquée par l'influence de Henri De Man ; le syndicat socialiste était attiré par l'idée d'une participation à la gestion économique et d'une institutionnalisation et extension de la concertation sociale, où il voyait une stratégie plus opportune que l'action sociale directe.

Le syndicat socialiste ne pouvait pas accepter, ni stratégiquement ni pour le principe, les projets catholiques visant à intégrer les syndicats dans le cadre juridique et à assurer ainsi la paix sociale permanente.

Ces divergences d'opinion ont retardé considérablement la réalisation de l'organisation des entreprises, qui était pourtant un point au programme de tous les gouvernements depuis le premier cabinet Van Zeeland.

Un projet de loi à ce propos n'a été introduit qu'en 1938, préparé en collaboration étroite avec le "Centre d'Etudes pour la Réforme de l'Etat". En conséquence des menaces de guerre il n'a jamais été débattu au Parlement.

A part la généralisation des comités paritaires et l'A.R. n°62 sur la réglementation économique, peu a été fait aux années '30 en rapport avec l'organisation des entreprises. Lorsqu'après la Seconde Guerre mondiale le thème de la réalisation d'une "économie de concertation" revenait à l'ordre du jour politique, on est revenu

pour quelques aspects importants aux projets corporatistes des années '30.

Legislative initiatives
covering industrial organization
in Belgium in the thirties

BY

D. LUYTEN

Summary

In consequence of the debate on corporatisme which was held in the thirties a number of legislative initiatives were taken. The participants in this debate, the organized catholic employers, the christian labour movement and the socialist union, gave their own interpretation of corporatisme, also called "industrial organization".

ACVW suggested that the Italian model should be taken over in Belgium, whereas APIC and the christian labour movement were in favour of a strict juridical framing of the collective labour relations and the extension of the social consultation to economic matters.

At the catholic congress of Malines the Flemish and Walloon christian employers took a common stand. They rallied round the preliminary design of law that was drafted by the Louvain professor of labour law, Henri Velge. Meanwhile Hendrik Heyman had introduced several bills to shape industrial organisation as it was conceived by the christian labour movement. The socialist movement could not agree to these legislative initiatives, mainly because they endangered the union's liberty. The socialist "Union Commission" could agree to a limited form of corporatism, on the condition that the right to strike should not be affected.

Not only the influence of De Man played a role here; the socialist union was also attracted by a limited form of economic participation for the unions and was not ill-disposed to the institu-

tionalization and a further extension of social participation, a strategy which was considered preferable to direct social action.

This difference in opinion was responsible for the long delay in the realization of the industrial organization, a plank in the platform of all governments, from the Van Zeeland I Cabinet on.

Not until 1938 was a Bill put before Parliament, which had been prepared in close co-operation with the "Study Centre for the State Reform". Due to the threat of war, however, it was never discussed in Parliament. Apart from the generalization of the joint industrial committees and the Royal Decree nr. 62 which made the economic regulation possible, hardly anything was realized in the way of industrial organization in the thirties.

When the theme of the development of "participation economy" was again placed on the political agenda after World War II the corporatist bills of the thirties were reverted to for a number of important aspects.

Dirk Luyten
Bundersstraat 3
3171 Hulshout.